

BSOBAC 3 - Bacheloroppgave med forskningsmetode

Åndelige behov, et minefelt i sosialt arbeid?

Universitetet
i Stavanger

Det samfunnsvitenskapelige fakultet

Bachelor i sosialt arbeid

Stavanger/18.mai 2021

Håpet

Når en epoke treffer en annen epoke
fortsetter vi å fly inn i framtida
inn i det ukjente
hvor ingen har vært før
Snart kommer øyeblikket
til å være et avsnitt
i et menneskes historie
Nesten glemt

Jeg strekker hånda ut
inn i det ukjente
og leter febrilsk etter noe å gripe
Der møter jeg en hånd
som er sterkere enn min
men virker kjent
Jeg hører en rolig stemme:
“Jeg har ledet deg langt
og jeg vil fortsette å lede deg”
Nå skjønner jeg at
Gud var her allerede

Av Ingrid Giske Minge (upubl.)

Innholdsfortegnelse

1. INNLEDNING	1
1.1 BAKGRUNN FOR VALG AV TEMA OG PRESENTASJON AV PROBLEMSTILLING	1
1.2 SENTRALE BEGREPER	2
1.3 OPPGAVENS FORMÅL OG AVGRENSNING.....	4
2. TEORETISK BAKTEPPE	5
2.1 HELHETSSYN PÅ MENNESKET.....	5
2.2 HVORFOR HA FOKUS PÅ ÅNDELIGHET?	5
2.3 ET VEISKILLE I FAGPROFESJONEN: VERDINØYTRALITET VS. VERDIBEVISSHET.....	7
2.4 HVORDAN FOKUSERE PÅ ÅNDELIGE BEHOV I PRAKSIS?	9
3. METODE	13
3.1 VALG AV METODE	13
3.2 FORBEREDELSESFASEN TIL INTERVJUENE OG VALG AV INTERVJUPERSONER	14
3.3 GJENNOMFØRING AV INTERVJUENE	15
3.4 STUDIENS TROVERDIGHET.....	16
3.5 FORSKNINGSETIKK.....	17
3.6 ANALYSERINGSPROSESSEN.....	18
4. PRESENTASJON AV FUNN OG DISKUSJON	20
4.1 VERDINØYTRALITETEN ER RÅDENDE I SOSIALFAGLIG PRAKSIS	20
4.2 VERDIBEVISSHET OPPLEVES VANSKELIG I PRAKSIS	24
4.3 KUNNSKAPSMANGEL.....	27
4.4 LITE ROM PÅ ARBEIDSPLASSEN FOR Å SNAKKE OM ÅNDELIGHET	30
4.5 USIKKERHET RUNDT SOSIONOMENS VS. PRESTENS ROLLE.....	33
5. AVSLUTNING	36
LITTERATUR	37
VEDLEGG 1: INFORMASJONSSKRIV OG SAMTYKKEERKLÆRING	
VEDLEGG 2: INTERVJUGUIDE	

Antall ord i oppgaven: 13096

1. Innledning

Eksistensielle spørsmål om meningen med livet, meningen med lidelsene man kan oppleve, egenverdi og om det finnes en sterkere hånd å gripe i ved livets utgang er spørsmål som er en del av å være menneske (Austad et al., 2020, s. 11-12). Disse spørsmålene kan bli særlig fremtredende når man opplever psykiske lidelser, da livet kan oppleves ensomt eller føles meningsløst (Borge, 2012, s. 116). Eksistensielle spørsmål kan være overveldende å ta stilling til, og tunge å bære alene.

En undersøkelse fra Oslo universitetssykehus i 2010 viser at over halvparten av de 183 pasientene som deltok, hadde bedt til Gud om helbredelse, mens bare 30% regnet seg selv som religiøse (Johannessen, 2012, s. 38). Videre presenterer en undersøkelse fra 2005 av Koslander og Arvidson at brukere etterlyser at fagfolk i helse- og sosialsektoren tar initiativ til å snakke med dem om åndelige behov (Borge, 2012, s. 127). Disse studiene indikerer at mennesker har åndelige behov, og at disse behovene kan oppleves betydningsfulle. Samtidig vegrer sosialfaglige yrkesutøvere seg for å tematisere dette i møte med brukere (Falk, 2008, i Skjeggstad, 2012, s. 99).

Sosialarbeidernes vegring og brukeres etterspørsel om å fokusere på åndelige behov, kan peke på et potensielt minefelt i møte med åndelige behov i sosialt arbeid. Det er dette potensielle minefeltet som danner utgangspunktet for denne bacheloroppgaven.

1.1 Bakgrunn for valg av tema og presentasjon av problemstilling

Etter 2,5 år med studier har ikke åndelige behov vært det som ble belyst mest, men ble ofte nevnt kort i undervisning knyttet til temaer om holistisk menneskesyn, hvor både fysiske, sosiale, psykologiske, kulturelle og åndelige behov er viktige for helhetssynet. I praksistiden opplevde jeg at flere brukere ville snakke med meg om eksistensielle spørsmål, sin egen åndelighet eller min personlige tro. Noen lurte på hvordan en spesifikk trosretning fungerer rent praktisk, mens andre ville dele hva det betydde for de å gå til nattverd i kirken eller å be til Gud. I tillegg var meningen med livet et omfattende og viktig spørsmål for enkelte brukere. Retningslinjer på praksisplassen var at man skulle unngå å samtale om disse temaene, fordi det kan trigge vonde følelser eller uheldige diskusjoner blant brukere. Dette

respekterte jeg og hadde forståelse for, samtidig som jeg reflekterte over om det kan finnes tilnærminger for å møte brukernes åndelige behov i gode rammer.

Selv har jeg en personlig tro, og opplever egen tro som en sentral del av livet. Jeg opplever egen åndelighet som viktig i helhetsforståelsen av min identitet, og ved dette har jeg en hypotese om at det kan oppleves slik for brukere også. Samtidig viser Borge til at få fagmiljøer i Norge jobber for å utarbeide gode praksiser for ivaretagelse av psykisk lidende brukere med åndelige behov. En studie av psykologer og sosialfaglige yrkesutøvere fra 2005 viser at få hjelpere belyste åndelige spørsmål i behandlingen, til tross for at de opplevde brukernes åndelighet som et essensielt område. Det fremgår også at ¼ av yrkesutøverne trodde åndelige spørsmål stred mot yrkesetiske retningslinjer og Norges internasjonale forpliktelser (Borge, 2012, s. 120). Sosionomers tilnærming til brukeres åndelige behov er dermed noe jeg ønsker å sette på agendaen.

Problemstillingen for oppgaven er da følgende:

Hvordan opplever sosionomer sin kompetanse og trygghet til å møte åndelige behov hos voksne brukere med psykiske lidelser?

1.2 Sentrale begreper

Åndelighet

Det er uenighet blant fagfolk både internasjonalt og i Norge om hvordan begrepet *Åndelighet* skal forstås (Lee, 2012, s. 185). Jeg tar utgangspunkt i Bodil Tveits *inklusive* forståelse av åndelighet, hvor åndelighet er et paraplybegrep for både religiøse og ikke-religiøse mennesker. (Tveit, 2012, s. 157). Dette innebærer eksistensielle spørsmål, i tillegg til mulige svar, strategier og løsninger på disse (Stifoss-Hanssen & Kallenberg, 1998, s. 20). Ifølge Tveit står dette i motsetning til en *eksklusiv* forståelse, hvor åndelighet knyttes spesifikt til den enkeltes religion og utøvelsen av denne. Den inklusive forståelsen ekskluderer mange som da plasseres utenom det åndelige, og som hjelper kan man da bli lite oppmerksom på brukeres åndelige erfaringer og behov. Hun påpeker videre at den inklusive forståelsen bidrar til gyldiggjøring av menneskets åndelighet, hvor man kan forstå åndelige behov som universelle (Tveit, 2012, s. 156-157). Å ivareta brukeres åndelige behov innebærer da å oppfatte brukernes eksistensielle utfordringer, lytte til meningen dette har i den enkeltes liv

og å assistere brukere i arbeid med eksistensielle spørsmål med utgangspunkt i deres livssituasjon (Stifoss-Hanssen & Kallenberg, 1998, s. 21).

Livssyn

Med bakgrunn i en inklusiv forståelse av åndelighet, har jeg valgt å benytte begrepet *livssyn*. Det handler om hvert menneskes arbeid med eksistensielle spørsmål (Stifoss-Hanssen & Kallenberg, 1998, s. 26). Ifølge Sørbye og Undheim innebærer livssyn synet på mennesket, synet på virkeligheten og etikk om rett og galt. Det handler også om å svare på og gi mening til eksistensielle spørsmål i livet, som tilhørighet, kjærlighet, døden, tillit og Gud (Danbolt, 2014, s. 19). Begrepet omfatter både religiøse, ikke-religiøse, bevisste og ubevisste tilnærminger til meningsdannelsen i livet (Sørbye & Undheim, 2012, s. 169). Noen ganger benytter jeg begrepene *religion* eller *religiøs*, da jeg spesifikt omtaler gudstro med tilhørende praksiser og tradisjon (Tveit, 2012, s. 156).

Psykiske lidelser

Malt og Aslaksen definerer *psykiske lidelser* som en fellesnevner for tilstander og sykdommer som påvirker tanker og følelser, og kan redusere den daglige funksjonsevnen og livskvaliteten. Atferdsendringer kan forekomme. Årsaker kan være sammensatte, og kan ha opphav i både arv- og miljøfaktorer (Malt & Aslaksen, 2020). Jeg vil fokusere på psykiske lidelser som helhet, framfor spesifikke lidelser.

Sosionom og hjelper

Begrepet *Sosionom* benyttes på bakgrunn av å være utdanningen Sosialt Arbeids konkrete yrkestittel, som er fokus for oppgaven (Hutchinson, 2018). Jeg benytter også begrepet *hjelper* når jeg omtaler rollen sosionomer inntreer i relasjon med brukere.

Bruker

I denne oppgaven har jeg benyttet begrepet *bruker*, framfor klient, pasient eller borger. Fellesorganisasjonens *Yrkesetiske grunnlagsdokument for barnevernspedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsvitere* benytter begrepet, og definerer det som en mottaker av helse- og sosialfaglige tjenester (Fellesorganisasjonen, 2019, s. 3). Begrepet er i en aktiv form, som formidler brukerens aktivt handlende rolle til egen hjelpeprosess. Jeg er klar over at begrepet kan oppleves følelsesladet, og gi ulike assosiasjoner.

Prest

Med bakgrunn i at intervjupersonene og mye av pensum omtaler den åndelige og teologiske faglige rollen ved begrepet *prest*, er det dette begrepet jeg har valgt i oppgaven. Innholdet i oppgaven er overførbart til andre religiøse ledere og fagfolk med tilsvarende kompetanse (Berthelsen & Stifoss-Hanssen, 2014, s. 383-384).

1.3 Oppgavens formål og avgrensning

Formålet med oppgaven er å utforske hvordan det oppleves for sosionomer å ivareta brukeres åndelige behov. Dette med hensikt om å lære mer om hvordan man kan tilnærme seg brukeres åndelige behov i sosialt arbeid, samtidig som jeg ønsker å utforske potensielle muligheter for utvikling på området. Underliggende er det at dette fokuseres lite på i fagfeltet, hvor min hypotese er at mye kan gå tapt ved å feie åndelige behov under teppet. Jeg har ikke funnet mye faglitteratur og nyere forskning på åndelighet i sosialt arbeid, og tror derfor det er mye uoppdaget kunnskap og forskning på temaet. Jeg ønsker med dette forskningsprosjektet å bidra til diskusjonen om hvordan man kan utvikle trygge og kompetente sosionomer i møte med brukeres åndelige behov.

Dette har jeg forsøkt ved kvalitativt intervju som forskningsmetode, hvor jeg har intervjuet tre sosionomer om deres trygghet og kompetanse i møte med brukeres åndelige behov. Med utgangspunkt i helhetssynet på mennesket i sosialt arbeid, ulike teoretikers perspektiv på åndelighet og utviklingen i fagfeltet vil jeg drøfte funnene. Funnene i diskusjonskapitlet viser hvordan sosionomer forholder seg til brukeres åndelige behov, og leder i retning av potensielle utviklingsmuligheter for sosialfaglig praksis i møte med brukeres åndelige behov.

2. Teoretisk bakteppe

2.1 Helhetssyn på mennesket

Sosialt arbeid fundamenteres i et *holistisk* menneskesyn, som vektlegger en helhetsforståelse av mennesket (Johannesen, 2012, s. 36). Det yrkesetiske dokumentet for helse- og sosialfaglig arbeid forankrer dette ved at profesjonsutøvere skal ha en helhetlig tilnærming til mennesker, som også skal gjenspeiles i tjenestetilbudet (Fellesorganisasjonen, 2019, s. 5). I praksis betyr dette at sosionomer skal ha et helhetssyn i møte med den enkelte bruker, hvor både fysiske, psykiske, sosiale og åndelige behov vektlegges (Sørbye og Undheim, 2012, s. 180). Også den nasjonale rammeplanen for sosionomutdanninger stadfester åndelige behov som et grunnleggende element i helhetssynet i sosialfaglig praksis, hvor man skal forholde seg til brukerens fysiske, sosiale, psykiske, kulturelle og åndelige sider. (Utdanning- og forskningsdepartementet, 2005, s. 6).

I Opptappingsplanen for psykisk helse for 1999-2006 står det:

“En person med psykiske problemer må ikke bare sees som pasient, men som et helt menneske med kropp, sjel og ånd. Nødvendig hensyn må tas til menneskets åndelige og kulturelle behov, ikke bare de biologiske og sosiale. Psykiske lidelser berører grunnleggende eksistensielle spørsmål. Brukernes behov må derfor være utgangspunktet for all behandling og kjernen i all pleie, og dette må prege oppbygging, praksis og ledelse av alle helsetjenester...” (Helse- og omsorgsdepartementet, 1997, St.prp. nr 63, pkt. 1.2).

Som vist her, er både sosialfaglig yrkesetikk, den nasjonale rammeplanen for sosionomutdanninger og opptappingsplanen for psykisk helse fundamenteres i et holistisk menneskesyn, hvor åndelige behov er av betydning. Dette tillegger sosionomer en forventning om å forholde seg til brukernes åndelige behov og livssyn.

2.2 Hvorfor ha fokus på åndelighet?

Sosiologen Aaron Antonovsky presenterer *salutogenese*, som innebærer å fokusere på hvilke faktorer som bidrar til å bedre helsen hos den enkelte (Antonovsky, 2012, s. 30). I dette er brukerens egen opplevelse av sammenheng grunnleggende for styrket helse. I kontrast til salutogenese, er *patogenese* opptatt av å finne symptomer på det syke og ta tak i disse (Lauveng, 2020, s. 56). Forskjellen er om fokuset er på å fremme positive helsefaktorer, eller

sentrert rundt å lindre negative symptomer. Begge deler ansees som viktig, da de utfyller hverandre og danner et helhetlig bilde av en persons helse (Antonovsky, 2012, s. 36).

Ifølge Antonovsky er det umulig for et menneske å forstå alt, og man danner seg derfor noen grenser for hva som er viktig å forstå og hva som ikke er det. Innenfor disse grensene er eksistensielle temaer én blant fire områder som er viktige for å ha en sterk opplevelse av sammenheng (Antonovsky, 2012, s. 44-45). For at det eksistensielle skal gi opplevelse av sammenheng, må det oppleves *begripelig*, *håndgripelig* og *meningsfullt* (Antonovsky, 2012, s. 46). *Begripelighet* er å kunne plassere både forutsigbar og overraskende stimuli i kognitivt forståelige systemer (Antonovsky, 2012, s. 39-40). *Håndterbarhet* måles ut fra i hvilken grad man har ressurser selv eller i nettverket til å møte kravene man stilles overfor ved stimuli (Antonovsky, 2012, s. 40). *Meningsfullhet* handler om hvordan livet er affektivt forståelig. Det innebærer at man motiveres av noe som er viktig for en selv, som krever at man er engasjert og legger ned en innsats uten at kravene er uoppnåelige høye (Antonovsky, 2012, s. 41).

Lisbeth Borge introduserer Viktor Frankl i en artikkel, som lanserte begrepet *vilje til mening*. Begrepet innebærer at mennesker har et iboende behov etter å leve for noe større enn seg selv, en livsoppgave eller visjon. Tanker om slike eksistensielle temaer kan ofte komme til uttrykk når man møter påkjenninger i livet (Borge, 2012, s. 123). Frankl oppdaget hvordan konsentrasjonsleirfanger trakk seg tilbake fra høyere kulturelle interesser, utenom politikk og tro. Nye fanger ble overrasket over hvor sentral plass tro hadde i livet til de fangene som hadde vært innsatt over lang tid, hvor improviserte gudstjenester og bønn fant sted på skitne steder av sultne fanger (Leenderts, 2014, s. 84).

På den religionskritiske siden av debatten taler Sigmund Freud for at mennesker skaper en gud i sitt bilde, med en hensikt om å løse indre konflikter. Videre må mennesket legge fra seg gudstroen for å finne seg selv, da gudstroen blir sett på som en psykisk krykke (Leenderts, 2014, s. 85). Ifølge Borge kan Freuds sterke påvirkning på psykologifeltet på 1900-tallet være en årsak til at man i dag skiller religiøs sjelesorg og psykoterapi fra hverandre (Borge, 2012, s. 119).

Psykoanalytikerens Ana-Maria Rizzuto bygger videre på Freuds psykoanalytiske tenkning, men tar avstand fra hans forståelse av religion som en umoden tilnærming til psyken (Leenderts, 2014, s. 85). Hun argumenterer for viktigheten av å fokusere på troens plass i den enkeltes liv, istedenfor å skyve den bort. Videre vektlegger hun at gudstroen kan oppleves som både destruktiv og som en styrke i livet, og at det er viktig å bearbeide vonde og usunne aspekter knyttet til gudsbilder brukere kan ha. (Leenderts, 2014, s. 86). Ifølge Rizzuto er foreldre av betydning for hvordan man danner seg et bilde av hvem Gud er, og hvilke karaktertrekk som tillegges ham. (Leenderts, 2014, s. 85-86). Eksempelvis, dersom en kristen vokser opp i en familie med en streng forelder, kan forelderens egenskap som streng forme ens eget bilde av hvem Gud er, til tross for at Bibelen forkynner en kjærlig Gud (Hognestad, 2012, s. 62). Rizzuto beskriver gudstroen som en reell relasjon slik det oppleves for troende, og at en del av sosialfaglig praksis er å være opptatt av brukerens relasjoner. Ved dette er gudsrelasjonen naturlig å inkludere i hjelpeprosessen (Leenderts, 2014, s. 94).

Kunnskapen ovenfor representerer ulike aspekter ved åndelighet, som får betydning for sosialfaglig tilnærming. Hvor Antonovsky og Frankl argumenterer for at den enkelte har et iboende behov for mening og eksistensiell sammenheng i livet, er Freud opptatt av at åndelighet ikke skal fungere som en psykisk krykke som hindrer utvikling. Rizzuto tar Freuds tanker et steg videre, hvor positive og negative, bevisste og ubevisste gudsbilder former den enkelte gjennom livet, og anser tro som et viktig element i en terapeutisk kontekst. Hvordan et veiskille i fagprofesjonen påvirker sosionomens tilnærming til brukernes åndelighet, forklares videre.

2.3 Et veiskille i fagprofesjonen: Verdinøytralitet vs. verdibevissthet

Leenderts presenterer filosofen Tore Frost, som belyser et veiskille i profesjonaliseringen av yrkesrollen på midten av 1900-tallet. Fra en personorientert til en saksorientert fagautoritet, ble hjelpenes livssyn og verdier satt til side, mot at *verdinøytralitet* og objektivitet fikk stor innpass i fagfeltet. Verdinøytralitetens mål er å yte hjelp på brukernes premisser, hvor deres behov og perspektiver er i sentrum, og hjelperens verdier og livssyn blir tillagt privatlivet alene. (Leenderts, 2020, s. 33). Dette særlig på grunn av den asymmetriske fordelingen av makt mellom bruker og hjelper i hjelperelasjonen (Eide & Oltedal, 2015, s. 88-89). Verdinøytraliteten har påvirket til at åndelige spørsmål har blitt tabu (Borge, 2012, s. 118). Åndelighet kan oppleves som et område hvor det er lett å trække feil, slik at man ender opp

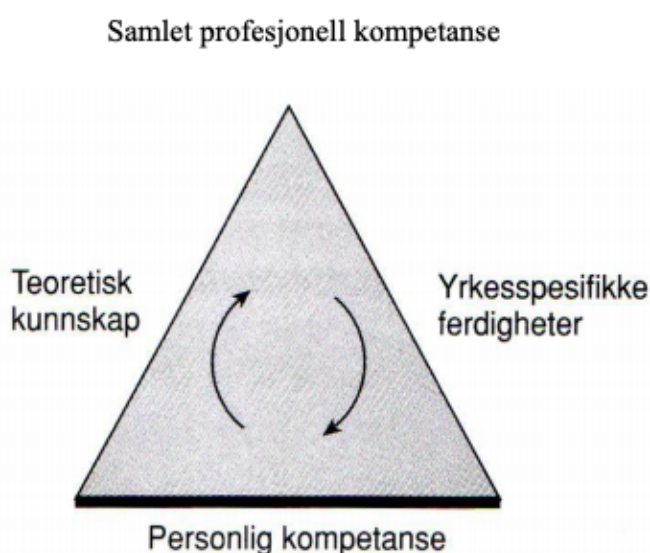
med å støte de man skal hjelpe (Leenderts, 2014, s. 89). Danbolt påpeker en konsekvens av dette veiskillet, hvor brukere i dag møter flere sosionomer som ikke har kunnskap om åndelighet eller anser brukernes åndelige behov som en del av sitt ansvarsområde (Danbolt & Nordhelle, 2012, s. 17). Leenderts beskriver en taus tilnærming i omsorgsyrkene, hvor yrkesutøvere deler syn med Freud om at religiøs tro er en sjelelig krykke, og påpeker også en privatisering av tro i samfunnet forøvrig. Samtidig med dette, har det de siste årene vært en økende interesse for å inkludere åndelige behov og eksistensielle spørsmål i behandlingen av psykiske lidelser (Borge, 2012, s. 120). Et alternativ til verdinøytralitet er *verdibevissthet*.

Leenderts forklarer verdibevissthet som et trafikklys, hvor det gule lyset symboliserer at hjelperen må overveie brukerens behov for at hjelperen skal være personlig om seg selv og egne livsverdier eller ikke. På trafikklyset opererer verdinøytraliteten med rødt lys konstant, hvor man ikke skal dele personlige verdier eller meninger, mens verdibevisstheten veksler mellom rødt, gult og grønt lys, med utgangspunkt i gult lys (Leenderts, 2014, s. 147-148). Dette krever stor grad av selvrefleksjon, hvor hjelperen er bevisst egne verdier og livssyn, og hvordan dette påvirker en som person. (Leenderts, 2014, s. 148). Hans-Georg Gadamer hevder at å avdekke hvilke fordommer man kan ha som hjelper, kan åpne for en ny forståelse av og åpenhet for det brukeren forteller (Borge, 2012, s. 126). Leenderts anser personlig utvikling som sentralt for å ha en verdibevisst profesjonalitet. Hun utdyper at det er sentralt å ha en bevisst relasjon til egne livsverdier, for å kunne fange opp brukernes livsspørsmål (Leenderts, 2014, s. 153-154). Det innebærer ikke fravær av tvil rundt eksistensielle spørsmål, men å være fortrolig med å ha ubesvarte spørsmål (Leenderts, 2014, s. 236).

Leenderts argumenterer for viktigheten av å ha et kollektivt fokus på verdibevissthet på arbeidsplassen. Hun påpeker at det enkelte arbeidsmiljø kan påvirke hvilke signaler som sendes ut til brukere, hvor personalet gjenspeiler arbeidsmiljøets holdninger (Leenderts, 2014, s. 239). Videre formidler hun at de temaene det er taushet om i arbeidsmiljøet, fort blir taushet om i relasjonen mellom bruker og hjelper (Leenderts, 2014, s. 235). Sørbye & Undheim støtter dette perspektivet, hvor de poengterer at en åpenhet for å snakke om eksistensielle temaer blant kolleger på arbeidsplassen, kan øke personalets trygghet (Sørbye & Undheim, 2012, s. 175).

2.4 Hvordan fokusere på åndelige behov i praksis?

Irene Levin viser til at sentralt i sosialt arbeid er å se brukeren som *personen i situasjonen*. Det innebærer å være orientert mot både individet og situasjonen eller samfunnet individet er i, i tillegg til relasjonen mellom dem (Levin, 2004, s. 15-16). Hvordan brukeren forholder seg til sin situasjon avhenger av vedkommende sine verdier, eget syn på livet og omstendighetene (Sørbye & Undheim, 2012, s. 170). Videre påvirker livssynet og verdier den enkeltes mestringsevne, og hvordan vedkommende forholder seg til hjelpeprosessen og behandling (Sørbye & Undheim, 2012, s. 175). Dette legger opp til ulike former for kompetanse, som Skau forklarer ved *kompetansetrekanten* (Figur 1).

Figur 1: Kompetansetrekanten (Skau, 2005, s. 59).

Kompetansetrekanten består av tre kompetanseområder. Det første er *teoretisk kunnskap*, som er faglig kunnskap og vitenskap. Det andre er *yrkesspesifikke ferdigheter*, som innebærer å anvende metoder og teknikker i praksis. Det siste er *personlig kompetanse*, som tar lengst tid å utvikle, og handler om hvem vi er i møte med brukere. I sosialt arbeid vil ofte den personlige kompetansen avgjøre hvor langt man vil nå med teoretisk kunnskap og yrkesspesifikke ferdigheter. Kompetanseområdene påvirker hverandre, og fungerer samtidig med forskjellig tyngde (Skau, 2005, s. 56-59).

Furman og Canda forsker på sosialfaglige yrkesutøvere og ivaretagelse av tro, og trekker frem at teoretisk kunnskap om religioner og livssyn er viktig for å kunne ivareta brukeres åndelige behov (Skjeggestad, 2012, s. 101). Forkunnskaper om ulike livssyn kan være av stor betydning, da det åpner for mulighetstenkning rundt styrker i personens tro og eget nettverk (Skjeggestad, 2012, s. 94). I tillegg kan kunnskap om livssyn bidra til at man kan unngå krenkelser av brukere på bakgrunn av livssyn (Skjeggestad, 2012, s. 99). Hvilken oppmerksomhet åndelighet får i utdanningen, påvirker hvordan man tilnærmer seg brukernes åndelighet som yrkesutøver, da studentenes bevissthet og holdninger formes i utdanningsløpet (Reme, 2014, s. 377). Dette henger sammen med utvikling av fagidentitet, som bygger på hva man anser som viktig å gi rom for i profesjonsutøvelsen, og utvikles ved kunnskap og refleksjon over egen yrkesutøvelse (Tveit, 2012, s. 155). Helene Hanssen argumenterer for at teoretisk kunnskap også er sentralt for utøvelsen av *faglig skjønn*, som innebærer å ta vurderinger innenfor rammer basert på anerkjent kunnskap, verdier og normer. Hun utdyper at man må faglig redegjøre for og reflektere over grunnlaget for skjønnutøvelsen (Hanssen, et al., 2015, s. 22). Samtidig hevder Sørbye og Undheim at teoretisk kunnskap om ulike livssyn ikke er nok for å ivareta brukeres åndelige behov, men man må gjøre seg kjent med hvordan livssynet påvirker livet til den enkelte bruker (Sørbye & Undheim, 2012, s. 175). Dette fordi flere som deler samme livssyn eller er medlem av samme trossamfunn, kan ha veldig ulike opplevelser av dette (Skjeggestad, 2012, s. 101).

Åndelige behov som en integrert del av helhetssynet i sosialt arbeid, gjør det aktuelt å kunne trekke dette inn i samtalen med brukere (Harold G. Koenig, 2013, s. 103). Falk poengterer at mange profesjonelle vegrer seg for samtaler om eksistensielle temaer, fordi de opplever at de må løse situasjonen og komme med svar. Derimot er det sentralt å være tilstede som lytter, ikke å ha alle svarene (Falk, 2008, i Skjeggestad, 2012, s. 99). Som sosionomer skal vi ikke ta over den samme åndelige omsorg som prester har, men anerkjenne det åndelige behovet hos brukere som en individuell erfaring. Derimot er det prestens oppgave å bekrefte troen som objektiv sannhet på et dypere plan (Leenderts, 2014, s. 91). Sosionomers oppgave er å hjelpe brukeren i gang med egen personlig prosess i møte med livssynsspørsmål, og å bidra til at brukere ikke blir stående alene med slike spørsmål og tanker (Leenderts, 2014, s. 247). Ifølge Borge kan anerkjennelse av brukerens livssyn og åndelige behov, forsterke brukerens selvtillit og øke mestringsevnen (Borge, 2012, s. 123; s. 129). I forlengelse av dette kan fravær av anerkjennelse av brukernes åndelige erfaringer eller livssyn, føre til opplevelse av

skam eller mindreverdigfølelse, som igjen kan resultere i at en viktig ressurs for utvikling hos brukeren går tapt (Hognestad, 2012, s. 48).

Nordhelle vektlegger at å møte brukernes åndelige erfaringer, spørsmål og livssyn med åpenhet er sentralt i sosialfaglig arbeid. Ved å ha en ydmyk, nysgjerrig og ikke-vitende holdning, kan vi innta posisjonen som samtalepartner, hvor brukeren er eksperten på seg selv (Nordhelle, 2012, s. 69). Videre er det sentralt å stille gode spørsmål (Skjeggstad, 2012, s. 99). Leenderts uttrykker at åpenhet innebærer rom for å ikke ha alle svarene, og at det kan være til hjelp for begge parter å spørre brukere om aspekter man ikke forstår selv av det de har delt (Leenderts, 2014, s. 79). Hun mener videre at brukere deler det de tror vi som hjelpere er mest opptatte av og åpne for, ikke det de selv er mest opptatte av. Å være personlig i møte med brukeren med respekt for den andre som grunnholdning, kan da skape en trygghet da både bruker og hjelperen slipper å lure på hvem den andre er (Leenderts, 2014, s. 141). Hun skiller da mellom å være privat og å være personlig, hvor det private ikke tilhører den profesjonelle rollen, og innebærer egne bekymringer som kan være tyngende for brukeren. Det personlige innebærer det som kan fungere som en hjelp for brukeren å høre, det hjelperen har et avklart forhold til (Leenderts, 2014, s. 130-131).

Gudstro kan være av stor betydning for de som opplever psykiske lidelser, hvor troen gir de mening, håp og trøst. (Leenderts, 2014, s. 173). Ifølge Borge vil psykiske lidelser ofte ha eksistensielle dimensjoner, og det kan være vanskelig for både bruker og helper å skille hva som er eksistensielle problemer og hva som er sykdom (Borge, 2012, s. 117-118). Det kan også være utfordrende å skille mellom symptomer på sykdom og personlig tro eller livssyn. (Leenderts, 2014, s. 169). Særlig i møte med alvorlige psykiske lidelser, som psykoselidelser kan dette oppleves utfordrende (Leenderts, 2014, s. 168). Hilde Hanevik har i sin forskning belyst dilemmaet, og definerer *psykose* som en psykisk lidelse kjennetegnet av vrangforestillinger, sanselige forstyrrelser og forstyrrelser i tanker, følelser og oppførsel. (Hanevik, 2014, s. 339). Hanevik skiller mellom *religiøse vrangforestillinger* og en *sunn* åndelighet. Religiøse vrangforestillinger er virkelighetsoppfatninger som sees på som tydelige avvik fra det normale, knyttet til åndelighet og påvirker livsstilen. Det kan være å få superkrefter eller et kall til å redde verden med hjelp fra utenomjordiske krefter. Videre forklarer hun sunn åndelighet i eksempelet om "Eva", som har schizofreni, er kristen og vant til å høre Guds stemme når hun ber. For Eva har relasjonen med Gud en helsestyrkende

betydning, hvor hun opplever å på en positiv måte kunne skille troen og psykotiske symptomer fra hverandre. Videre må en helhetsvurdering av brukeren danne grunnlaget for hva som vurderes som sykt versus religiøst (Hanevik, 2014, s. 342). Her kan tverrprofesjonelt samarbeid med en prest eller en annen med teologisk kompetanse være en god ressurs for å skille religion fra vrangforestillinger (Hanevik, 2014, s. 347).

3. Metode

Dalland forklarer metode som det redskapet som benyttes for å undersøke noe. Metode handler om framgangsmåten man samler inn *data*, som er den informasjonen vi trenger for å foreta en undersøkelse. Ulike metoder innhenter ulike data (Dalland, 2020, s. 54). I dette delkapitlet har jeg presentert framgangsmåten for metode kronologisk, fra valg av metode til gjennomførelsen av intervjuene. Deretter viser jeg hvordan jeg har valgt å analysere funnene.

3.1 Valg av metode

Jeg benytter *kvalitativ* forskningsmetode, hvor intervju er datainnsamlingsmetoden. Kvalitativ metode retter fokuset mot å fange opp intervjupersonenes opplevelse av livsverden, med hensikt å utforske hvilken relasjon intervjupersonen har til denne (Dalland, 2020, s. 67). Denne metoden valgte jeg på grunnlag av at jeg vil finne ut av sosionomers *opplevelse* av egen trygghet og kompetanse. Her aktualiseres opplevelsesaspektet, som vektlegges ved intervju som datainnsamlingsmetode (Thagaard, 2013, s. 13).

En *kvantitativ* studie, hvor utbredelse og antall er i fokus, vil gi konkrete og målbare resultater, i motsetning til kvalitativ metode (Thagaard, 2013, s. 17). Denne metoden ble vurdert som et godt alternativ for å danne et generelt inntrykk av sosionomers holdninger til temaet, som kunne lagt et grunnlag for videre kvalitativ forskning. Samtidig ville metoden i mindre grad enn kvalitativ metode fanget opp en dypere forståelse av de enkelte intervjupersonenes respons (Dalland, 2020, s. 55). Sosionomers opplevelse av brukeres åndelige behov kan variere i større grad enn man får uttrykt gjennom et spørreskjema, og det er denne variasjonen jeg er interessert i.

Intervju som datainnsamlingsmetode valgte jeg på bakgrunn av at jeg ikke fant så mye nylig kvalitativ forskning på temaet med sosialfaglig relevans, og dermed ble det vanskelig å gjennomføre en litteraturstudie. I tillegg kan jeg ved intervju ha direkte kontakt med sosionomer, og selv foreta vurderinger av intervjuets retning og hva som kan påvirke den direkte kontakten. En utfordring ved intervju, er at et lite antall intervjupersoner kan gi misrepresentative resultater ved generalisering. Dette legger opp til viktigheten av en nøye overveid framgangsmåte ved datainnsamlingsmetode og valg av intervjupersoner.

3.2 Forberedelsesfasen til intervjuene og valg av intervjupersoner

Med utgangspunkt i problemstillingen stilte jeg tre kriterier for intervjupersoner, hvor de måtte være sosionomer, jobbe med psykisk helse og ha voksne som brukergruppe. Nyanser på ulike arbeidsplasser anser jeg som en verdifull faktor for både variasjon og fellestrekk i sosionomers opplevelser av temaet, og jeg har derfor intervjuet sosionomer i ulike institusjoner i Rogaland. Jeg bestemte meg for å finne fire intervjupersoner, da blir ikke resultatet like sårbart dersom en skulle trekke seg underveis.

Etiske vurderinger og ryddig behandling av personopplysninger er sentralt for å danne et tillitsfullt samarbeid med intervjupersonene (Dalland, 2020, s. 169). Første steg mot en trygg og etisk behandling av personopplysninger, var å søke prosjektet til *NSD*, Norsk Senter for Forskningsdata. Av personopplysninger behandlet jeg navn, e-post, lydopptak, underskrift og informasjon om arbeidsplasser. Jeg valgte å ha en ekstern lydopptaker på grunnlag av å kunne være fullt oppmerksom på og tilstede i intervjusituasjonen, i tillegg til å kunne kvalitetssikre informasjonen ved transkribering i etterkant.

Etter NSD hadde godkjent forskningsprosjektet, kontaktet jeg aktuelle institusjoner og intervjupersoner. To av intervjupersonene ble jeg anbefalt av en medstudent, mens den tredje og fjerde fikk jeg kontakt med ved å ringe en institusjon hvor informasjon om forskningsprosjektet ble videreformidlet til ansatte der. Direkte kontakt med intervjupersoner har foregått via e-post, hvor jeg innledende la ved et grundig informasjonsskriv utarbeidet fra NSD sin mal (Se vedlegg). Jeg gjennomførte alle intervjuene i mars, bortsett fra en av intervjupersonene som måtte melde avbud og trekke seg grunnet sykdom.

Intervjuene baserte jeg på en *delvis strukturert intervjuguide* (vedlegg 2), hvor jeg forberedte noen få spørsmål som belyser sentrale temaer ved problemstillingen, mens rekkefølge og oppfølgingsspørsmål kunne variere i stor grad (Thagaard, 2013, s. 98). En delvis strukturert tilnærming bidro til at jeg fleksibelt kunne ta tak i uforutsette perspektiver intervjupersonene delte, uten å begrense intervjuets innhold til mine forkunnskaper av hva jeg anså som viktig å tematisere. Eksempelvis var noen av intervjupersonene særlig opptatt av sosionomens versus prestens rolle. Dette hadde jeg ikke på forhånd forutsett som aktuelt å spørre om.

Thagaard trekker frem at relasjonen som dannes mellom forsker og intervjuperson blir et fundament for intervjuets forløp (Thagaard, 2013, s. 96). Mer konkret påpeker Dalland at forskeren er sitt eget metodeinstrument ved intervju. Med dette mener han at forskerens sanseapparat tolker informasjonen fra intervjupersonene (Dalland, 2020, s. 84). Derfor ble en viktig del av forberedelsesfasen å øve på å gjennomføre intervju, da jeg ville etablere en best mulig relasjon i en kanskje allerede unaturlig intervjusituasjon med lydopptaker. Jeg reflekterte over egne førforståelser og potensielle førforståelser hos intervjupersonene. Dette fikk jeg hjelp til av en annen student, som ga nyttige tilbakemeldinger om uvaner og forbedringspotensiale. Slik forsøkte jeg å forebygge unødvendig støy fra min side som metodeinstrument, for at intervjuet kunne foregå mest mulig uforstyrret.

3.3 Gjennomføring av intervjuene

To av intervjuene holdt jeg på grupperom i intervjupersonenes egne arbeidlokaler. Det tredje intervjuet ble gjennomført på en kafé, da koronarestriksjoner medførte at det ikke var mulig å møtes på vedkommendes arbeidsplass. Jeg vurderte digitalt intervju, men med tanke på eventuell støy, som dårlig internettforbindelse og tekniske feil, vurderte jeg dette som en mindre aktuell løsning. På kaféen var det flere gjester og litt støy i bakgrunnen, som kan ha innvirket på intervjuet. Før jeg startet opptakeren, småpratet jeg med intervjupersonene. Da ble vi litt kjent før vi gikk inn i intervjufasen. Jeg var nervøs i forkant av alle intervjuene, men nervøsiteten forsvant da vi kom i gang. Dette fortalte jeg til intervjupersonene i starten, og de viste forståelse for det. Nervøsiteten kan spille inn på relasjonen, og samtidig opplevde jeg at intervjupersonene fremstod trygge gjennom hele intervjusituasjonen. (Dalland, 2020, s. 88). Innledningsvis informerte jeg også om at det er en rettighet å slippe å svare på spørsmål, dersom ønskelig (Dalland, 2020, s. 88). Dette for å sikre frivillig informasjonsdeling gjennom hele intervjuet, særlig siden åndelighet kan oppleves som et følelsesladet tema (Austad, 2020, s. 11).

Etter jeg startet lydopptakeren, stilte jeg noen enkle introduksjonsspørsmål om intervjupersonenes arbeidshverdag og hvor lenge de har vært i fagfeltet. Dette for å kartlegge deres utøvende rolle som sosionomer og arbeidserfaring. I tillegg var hensikten å gi intervjupersonene opplevelsen av å svare på spørsmål de kan svare på. Noen begynte allerede her å reflektere rundt åndelige behov. Ut fra at Thagaard vektlegger tillit som forutsetning for at intervjupersonene fritt deler sine erfaringer, kan den tidlige åpenheten

være et tegn på trygghet i intervjusituasjonen (Thagaard, 2013, s. 113). Tidlig i intervjuet spurte jeg om intervjupersonenes forståelse av hva åndelige behov innebærer, hvor hensikten var både å få inntrykk av hva vedkommende la i begrepet, men også å kunne korrigere til hvordan begrepet brukes i inklusiv forstand i oppgavens kontekst. Jeg stilte få spørsmål, som jeg fulgte opp med oppfølgingsspørsmål der det var aktuelt. Spørsmålene dreide seg om intervjupersonens opplevelse av brukernes åndelige behov, hvilket fokus de tillegger åndelighet i behandlingen og i hvilken grad de kjenner trygghet til sin kompetanse på temaet. Til slutt stilte jeg et avslutningsspørsmål om de hadde noe de ønsket å tilføye intervjuet, slik at de kan legge til andre refleksjoner de anser som viktige (Thagaard, 2013, s. 111). Dette benyttet alle seg av, hvor flere brukte anledningen til å poengtere hovedmomentene i det de allerede hadde sagt. Dette kan tolkes som en bekreftende funksjon på viktigheten av informasjonen som kom fram tidligere i intervjuet.

Jeg avsluttet deretter lydopptakeren, spurte hvordan de opplevde intervjusituasjonen og takket for deres bidrag til forskningsprosjektet. Hvordan intervjupersonene opplevde å bli intervjuet, kan gi nyttig informasjon om feil jeg gjorde som jeg kan rette på til senere intervju, eller andre aspekter som kan ha innvirkning på intervjusamtalen og svarene de ga. Samtlige beskrev intervjuopplevelsen som god og behagelig. På eget initiativ la to av de til at jeg gjerne må ta kontakt dersom jeg trenger mer informasjon til prosjektet senere. Dette har jeg vurdert ettersom det kom fram perspektiver i analyseprosessen jeg gjerne ville gått dypere i. Med tanke på tidsaspektet til bacheloroppgaven, valgte jeg bort å gjøre dette, til tross for at det bidrar til en sterkere kvalitetssikring.

3.4 Studiens troverdighet

Reliabilitet dreier seg om forskningens pålitelighet (Thagaard, 2013, s. 23). I praksis handler dette om at en annen forsker vil kunne komme fram til samme resultat dersom de benytter samme metode (Thagaard, 2013, s. 202). I punktene ovenfor har jeg forsøkt å gjøre prosessen tilgjengelig, slik at leseren kan vurdere påliteligheten (Dalland, 2020, s. 58). Intervju er en svært personavhengig metode, hvor forskerens væremåte og relasjonen mellom intervjuperson og forsker har betydning for hvilken informasjon intervjupersonen deler (Dalland, 2020, s. 60). Til tross for en grundig beskrivelse av intervjuprosessen, kan da funnene variere fra forsker til forsker. Min rolle som student og nybegynner i møte med forskningsarbeid, kan ha innvirkninger på arbeidet. Dette leder videre til begrepet *validitet*.

Ifølge Thagaard, handler *validitet* om gyldigheten av forskerens tolkninger. Validiteten reiser spørsmålet om undersøkelsens resultater er representative for virkeligheten (Thagaard, 2013, s. 204). Punkt 3.6 om analyseringsprosessen viser hvordan jeg systematisk har tolket funnene. I tillegg kan min førforståelse være av betydning for hvordan jeg tolker funnene (Dalland, 2020, s. 63). Min førforståelse og eget livssyn kan påvirke validiteten, ved at jeg enklere legger merke til sider ved funnene som stemmer overens med mine synspunkter og verdier. Dette har jeg forsøkt å kompensere for ved å la medstudenter med andre synspunkter enn meg, lese oppgaven underveis med kritiske blikk (Thagaard, 2013, s. 205). I tillegg har jeg trukket inn teoretikere som presenterer motstridende perspektiver, for å utfordre eget perspektiv og refleksjon.

Et kildekritisk aspekt er at det teoretiske bakteppet er basert på noe eldre litteratur, da det har vært utfordrende å finne oppdatert faglitteratur basert på norsk kontekst. Noe av den eldre litteraturen er hentet fra pensum til bachelorprogrammet i Sosialt Arbeid på VID Vitenskapelige Høgskole. Dette ser jeg som en kvalitetssikring, da bøkene kan fremdeles være dagsaktuelle. Videre har jeg benyttet noe nyere litteratur, som viser seg å støtte opp under den eldre litteraturen. Majoriteten av eksempler i oppgaven vil være knyttet til kristen tro, da mye av relevant litteratur inneholder mest om dette. Med bakgrunn i en inklusiv forståelse av åndelighet, har jeg forsøkt å gjøre innholdet i oppgaven relevant i møte med brukere uavhengig av livssyn. Litteraturen er basert på ulike profesjoner innenfor helse- og sosialsektoren. Dette ser jeg som en styrke, da sosionomyrket innebærer et vidt spekter av jobbmuligheter, hvor ulike helse- og sosialfaglige yrkesgrupper også kvalifiserer eller hvor arbeidsområder overlapper hverandre.

3.5 Forskningsetikk

Dalland forklarer *Forskningsetikk* som vurdering av forskning i lyset av samfunnets normer, og omhandler alle sider ved forskningen fra planlegging til rapportering og anvendelse av resultater. Han utdyper at forskningsetikken skal sikre at ny forskningsbasert kunnskap ikke utarbeides på bekostning av den enkeltes integritet og velferd, men ivaretar personvernet og sikrer at deltakere ikke påføres skader eller unødige påkjenninger (Dalland, 2020, s. 168). Forskningsetikk har vært et viktig tema gjennom forskningsprosessen min, som vist i punkt 3.2-3.3, hvor melding til NSD, informasjonsskriv, og frivillig samtykke er vektlagt. Under det

ene intervjuet delte en av intervjupersonene om egen religion. Dette hadde jeg ikke søkt om godkjenning fra NSD om å behandle, og meldte dette inn i etterkant av intervjuet. Jeg fikk skriftlig samtykke fra vedkommende om å benytte dette i oppgaven. Sikker behandling av personopplysninger overholdt jeg ved å kryptere lydopptak på privat pc. Navn til intervjupersoner er verken koblet til lydopptakene eller transkriberingsdokumenter, men erstattet med fiktive navn; Runa, Mariann og Elise. Samtykkeskrivene med underskrifter låste jeg inn i en safe med lås. Lydopptak, transkriberte dokumenter og underskrifter makuleres og slettes etter bacheloroppgaven er ferdig sensurert.

3.6 Analyseringsprosessen

Dalland forklarer *analyse* som en saklig presentasjon av hva intervjuet forteller, mens *tolkning* dreier seg om hvordan meningen av det som kommer fram kan forstås. Han tillegger at en veksling mellom analysen og ulike tolkningsmuligheter bidrar til økt kvalitetskontroll (Dalland, 2020, s. 94). Ulike tolkninger belyses i diskusjonsdelen. For å utarbeide en grundig analyse, har jeg transkribert lydopptakene og benyttet en *temasentrert analysemetode*. Det innebærer å ha en tematisk oppmerksomhet, hvor man går i dybden på samme temaer for alle deltakerne (Thagaard, 2013, s. 181). For å unngå dekontekstualisering av funnene, har jeg kombinert tematisk og personsentrert analysemetode, hvor personens helhet vektlegges (Thagaard, 2013, s. 188-189). Da hver intervjuperson brakte unik informasjon til prosjektet, ble det aktuelt å analysere intervjumaterialet i lyset av hver enkelt intervjuperson.

Framgangsmåten bestod i å transkribere lydopptakene ordrett, inkludert latter, tenkepauser og forstyrrelsesmomenter. Deretter fargekodet jeg noen sentrale temaer i intervjuene, hvor jeg også sorterte relevante sitater tematisk under hver person. Videre satte jeg sammendrag av sitatene inn i tematiske matriser, hvor de fiktive navnene er brukt. Denne kategoriseringen er et verktøy for forskeren til å enklere kunne identifisere sentrale temaer og mønstre i informasjonen fra intervjuene (Thagaard, 2013, s. 160). Sammendragene jeg utformet i matrisene er basert på sitater utfra en helhetsvurdering. Matrisene har jeg brukt som et verktøy for overblikk, hvor jeg hele tiden gikk tilbake til rådataene under tolkningsprosessen.

Matrisen under (Tabell 1) er eksempel på hvordan jeg har laget kategorier utfra funnene, og skrevet sammendrag med hovedmomenter til hver enkelt intervjuperson. Denne matrisen er fra kategori 1 om verdinøytralitet.

Tabell 1: Verdinøytralitet er rådende i sosialfaglig praksis

Runa	Mariann	Elise
<p>Avklart forhold til egen tro, og har en verdibevisst tilnærming.</p> <p>Sjelden brukere tar opp åndelighet i samtale. De fleste som gjør det, har ikke-vestlig bakgrunn.</p> <p>Hun tror ikke brukere tenker det er aktuelt å snakke om eksistensielle temaer hos en sosionom.</p>	<p>Oppdratt til en verdinøytral holdning, man skal lytte uten at man kan bringe så mye inn i samtalen selv.</p> <p>Åndelighet er et vanskelig tema å forholde seg til, og tror denne usikkerheten stopper brukere fra å snakke om det. Snakker om det dersom brukere tar initiativ selv.</p>	<p>Ikke tenkt så mye på egen tilnærming til åndelighet.</p> <p>Ser på verdinøytralitet som en unnskyldning å gjemme seg bak for å slippe å snakke om det.</p> <p>Temaet er et minefelt, hvor man lett kan trå feil.</p>

Totalt har jeg kategorisert funnene i fem slike kategorier, som jeg presenterer nærmere i neste kapittel.

4. Presentasjon av funn og diskusjon

I dette kapittelet presenterer jeg funnene som er kommet fram gjennom analyseprosessen. Etter hver presentasjon diskuterer jeg funnene, hvor jeg trekker jeg inn relevant teori og egne synspunkter, i tillegg til et eksempel fra egen praksisperiode i punkt 4.2. Flere av funnene overlapper hverandre og står i påvirkning til hverandre på ulike vis, og vil dermed komme fram igjen i forskjellige deler av diskusjonen. Funnene skal belyse oppgavens problemstilling om hvordan sosionomer opplever sin kompetanse og trygghet til å møte åndelige behov hos voksne brukere med psykiske lidelser:

1. Verdinøytraliteten er rådende i sosialfaglig praksis
2. Verdibevissthet oppleves vanskelig i praksis
3. Kunnskapsmangel
4. Lite rom på arbeidsplassen for å snakke om åndelige behov
5. Usikkerhet rundt sosionomens vs. prestens rolle

4.1 Verdinøytraliteten er rådende i sosialfaglig praksis

Funn

Intervjupersonene opplevde tilnærmingen til brukeres åndelige behov svært ulikt, men en fellesnevner er at alle erfarer at tro og åndelighet kan være viktig for brukere. Mariann formidler en verdinøytral holdning. Om arbeidslivet sier Mariann at hun er opplært til å ha en objektiv tilnærming til åndelighet, hvor hun kan lytte uten å bidra med egne synspunkter og refleksjoner. Hun vektlegger videre at dette kan føre til at brukere ikke tenker det er aktuelt å snakke om åndelige behov med henne, og dersom de først snakker med henne om det blir hun usikker på hvordan hun skal møte det. Elise har ikke reflektert så mye over egen tilnærming til åndelighet, men hun møter temaet med en utforskende holdning, hvor hun har flere spørsmål enn svar. Hun sier at nordmenn ikke er et særlig åndelig folk, og beskriver en kollektiv usikkerhet blant helse- og sosialpersonell hvor hun har observert at mange blir stresset, usikre på hva de skal svare og er redde for å gjøre feil. Et bilde hun bruker er at åndelige behov oppleves som et minefelt hvor man lett kan trå feil, som leder til at hun tror mange gjemmer seg bak det hun beskriver som et skjold av verdinøytralitet, for å unnsnippe minefeltet. Elise er usikker på hvordan hun møter brukere som uttrykker åndelige behov, og vet ikke hva som kan gjøre det enklere. Runa har et avklart forhold til egen tro, og forsøker å

ha en verdibevisst tilnærming til brukere. Hun opplever sjelden at brukere ønsker å snakke med henne om eksistensielle tema eller livssyn, men når de gjør det, er det ofte brukere fra ikke-vestlige kulturer som belyser det.

Diskusjon av funn

Under intervjuene ble jeg overrasket over at samtlige så at åndelige behov var viktige for brukerne, til tross for hvor lite fokus de ga det i hjelpesituasjonen. Funnene viser at det er store forskjeller i tilnærmingen til brukeres åndelige behov, hvor en verdinøytral praksis fremtrer som en normativ og riktig holdning, hvor hjelperen skal på brukerens premisser utelate egne verdier og livssyn (Leenderts, 2020, s. 33). De beskriver også at åndelighet ikke vektlegges i stor grad, verken fra brukere eller sosionomers side. Samtidig opplever intervjupersonene at brukere kan uttrykke åndelige behov, som de er usikre på hvordan de skal forholde seg til på en profesjonell måte. Til tross for et økende fokus på åndelige behov i forskningsfeltet til helse- og sosialsektoren, peker disse funnene på at hovedtyngden kan være en verdinøytral tilnærming (Leenderts, 2014, s. 94). Det kan virke som avstanden mellom sosionomenes tanker om en verdinøytral praksis og brukernes behov er vanskelig å håndtere. Denne problemstillingen diskuteres videre i de kommende avsnittene.

Verdinøytraliteten som rådende i fagfeltet fra midten av 1900-tallet, kan gjenspeiles i utøvelsen av sosialt arbeid (Leenderts, 2020, s. 33). Mariann formidler denne gjenspeilingen, hvor hun antar at brukere tror det ikke er aktuelt å belyse åndelige behov i møte med sosionomer. I tillegg har Runa opplevelsen av at flest brukere med ikke-vestlig kulturell bakgrunn trekker eksistensielle temaer inn i samtalen, framfor norske brukere. Dette kan både være en konsekvens av formidling av verdinøytralitet i fagfeltet, og en øvrig verdinøytralitet i samfunnet, som påvirker både sosionomer og brukere til å ikke anse åndelige behov som aktuelt å trekke inn i hjelpeprosessen (Borge, 2012, s. 120). Slik Freud beskriver åndelighet som “en psykisk krykke”, kan det tenkes at med et slikt perspektiv som fundament, kan brukere anse åndelige behov som skambelagte, eller ikke reelle behov og derfor ikke gi det relevans i møte med en sosionom (Leenderts, 2014, s.85). I lyset av dette kan en verdinøytral holdning hos både sosionomer og brukere føre til at ingen er komfortable med eller ser det som relevant å snakke om åndelige behov.

Elise påpeker at nordmenn ikke er et særlig åndelig folk. Leenderts teori om at livssyn i dagens samfunn er blitt en privatsak, kan være en forklaring på Elises påstand (Leenderts, 2014, s. 89). I tillegg ansees livssyn som tabubelagt (Borge, 2012, s. 118). Det kan tenkes at tryggheten testes dersom sosionomer spør brukeren om deres åndelige behov eller livssyn. Runa sa det er sjeldent at brukere ønsker å snakke med henne om åndelige behov, som kan indikere at dersom livssyn ansees som en privatsak i samfunnet, kan det bli vanskelig selv for en verdibevisst sosionom å oppdage åndelige behov hos brukerne. Undersøkelsene innledningsvis viser at brukere ber til Gud i vanskelige situasjoner og at de etterspør mer fokus på åndelige behov i behandlingen (Borge, 2012, s. 127; Johannessen, 2012, s. 38). Disse undersøkelsene viser en etterspørsel, men dersom eksistensielle temaer ansees som en privatsak og tabubelagt, kan det tenkes at brukere vegrer seg for å gi uttrykk for åndelige behov til tross for ønsket om det.

Intervjupersonene beskriver en usikkerhet til hvordan de skal imøtekomme brukere som uttrykker åndelige behov. Mariann er opptatt av å ha en mest mulig objektiv tilnærming, og både hun og Elise er redd for å si noe feil til brukerne. Leenderts argumenterer for at verdinøytralitetens hensikt er å unngå å støte brukere ved hjelperens meninger og livssyn (Leenderts, 2014, s. 89). Ifølge Nordhelle kan det i en slik asymmetrisk relasjon være sårbart å være en psykisk lidende bruker med åndelige behov, da noen er så hjelpeløse at de griper til hva som helst for å unngå det som er vanskelig (Nordhelle, 2012, s. 70). Nordhelles teori tyder på at det kan få store konsekvenser for brukeren dersom vedkommende blir utsatt for hjelperens meninger i en asymmetrisk relasjon. Dette kan være en årsak til at Elise beskriver åndelige behov som et minefelt i sosialt arbeid, da man ikke ønsker å forverre noens tilstand. I tillegg kan brukere være redde for at sosionomer har fordommer mot brukers livssyn på bakgrunn av kunnskapsmangel (Skjeggstad, 2012, s. 94). Potensielle fordommer og frykt for å gjøre feil eller støte brukere, kan være resultater av den verdinøytrale tilnærmingen, som har vært sentral fra midten av 1900-tallet (Leenderts, 2020, s. 33).

Det kommer tydelig frem i argumentasjonen at verdinøytralitet skal hindre at brukere blir støttet og sikre en sunnhet i en asymmetrisk hjelperelasjon, men kan verdinøytraliteten fungere mot sin hensikt? Mariann sier at for å snakke om åndelige behov, må det være brukers eget initiativ. Skjeggstad understreker dette som en gjennomgående holdning i helse- og sosialsektoren (Skjeggstad, 2012, s. 95-96). Ifølge Leenderts, deler brukere det de

tror hjelperen er opptatt av eller åpen for (Leenderts, 2014, s. 141). Dette kan påvirke hjelpeprosessen, da Sørbye og Undheim skriver at det å bli kjent med brukers livssyn kan være en nøkkel for å forstå hvordan brukeren forholder seg til utfordringer i livet (Sørbye & Undheim, 2012, s. 170). I sosialt arbeid skal man se personen i situasjonen, hvor livssyn i denne konteksten kan fungere som et viktig bindeledd mellom brukeren og sin situasjon (Levin, 2004, s. 15-16). Dersom Marianns hypotese stemmer, om at brukere ikke tror at det er rom for å snakke om åndelige behov, kan en slik holdning føre til at åndelige behov ikke blir snakket om selv i situasjoner hvor det er avgjørende og nødvendig for hjelpeprosessen. Dette utfordrer da sosialt arbeids holistiske menneskesyn og de yrkesetiske retningslinjene, hvor man skal sikre et helhetlig hjelpetilbud med fokus på hele mennesket, inkludert det åndelige aspektet. (Utdanning- og forskningsdepartementet, 2005, s. 6; Fellesorganisasjonen, 2019, s. 5). Opptrappingsplanen for psykisk helse fastslår at brukers eventuelle åndelige behov skal vektlegges i behandling (Helse- og omsorgsdepartementet, 1997, St.prp. nr 63, pkt. 1.2). Med utgangspunkt i dette, undres jeg over hvordan verdinøytral praksis kan styrke sosionomens trygghet og fokus på brukers åndelige behov.

Elise tror mange sosionomer kan gjemme seg bak et "skjold av verdinøytralitet" i møte med eksistensielle temaer. Dette kan indikere at eksistensielle spørsmål kan oppleves ubehagelig for den enkelte sosionom, da brukers behov for å snakke om åndelighet kan vekke sterke følelser i dem selv (Tveit, 2012, s. 159). I lyset av Antonovsky og Frankl sine teorier om menneskets iboende behov for sammenheng og meningsdannelse i livet, kan fravær av opplevd mening hos sosionomer bidra til at det oppleves ubehagelig å gå inn på temaet med brukere (Antonovsky, 2012, s. 45; Borge, 2012, s. 123). Det kan tenkes at en verdinøytral holdning kan fungere som en personlig distansering til temaet, hvor egne eksistensielle refleksjoner holdes på en armlengdes avstand. Ifølge Leenderts er denne usikkerheten et resultat av mangel på kritisk selvrefleksjon og fortrolighet med eget livssyn (Leenderts, 2014, s. 148). Mariann og Elise beskriver en usikkerhet rundt hvordan de kan ta fatt på en annen tilnærming enn verdinøytraliteten. De ser behovet hos brukere, men opplever å mangle kompetanse for å imøtekomme dette. Hensikten med verdinøytralitet er god, men er det mulig å framstå verdinøytral som hjelper, da Leenderts argumenterer for at verdier og livssyn skinner gjennom oss og påvirker om vi vil eller ikke? (Leenderts, 2014, s. 136). Dette leder videre til neste funn om verdibevissthet.

4.2 Verdibevissthet oppleves vanskelig i praksis

Funn

Et funn er at det oppleves vanskelig å trekke en skillelinje mellom å være privat og profesjonell, og det er delte meninger om hvor denne linjen trekkes. Runa er kristen, og det har vært naturlig for henne å snakke med brukere om tro dersom de selv bringer det opp i behandlingsprosessen. Hun deler egne refleksjoner og meninger om eksistensielle tema, dersom hun vurderer det som nyttig for brukeren. Hun utdyper at tryggheten hennes for å snakke om eksistensielle temaer fundamenteres i at hun har et avklart forhold til eget livssyn. Hun synes det er spennende å snakke om eksistensielle temaer med brukere. Elise har ikke reflektert så mye over livssyn selv, og sammenligner åndelighet som tema med rammene for taushetsplikten, hvor hun er redd for å gjøre feil. Hun opplever åndelighet som et svært privat tema. Hun ser at livssyn kan bety mye for folk, og er usikker på hvordan man som profesjonell tilnærmer seg dette. I tillegg tror hun de mest erfarne og eldste yrkesutøverne på arbeidsplassen takler eksistensielle samtaler bedre enn de mest uerfarne, og begrunner dette med at åndelighet oppleves svevende, særlig for uerfarne. Mariann beskriver at hun er opplært til å skille mellom privat og profesjonell, hvor egne tanker og meninger tilhører privatlivet. Samtlige opplever åndelige behov som abstrakt og lite konkret å forholde seg til.

Diskusjon av funn

Leenderts framstiller teorien om verdibevissthet som sentral i møte med åndelige behov (Leenderts, 2014, s. 143). Samtidig viser funnene at sosionomenes holdninger til verdibevissthet er svært ulike. Forholdene rundt intervjupersonenes tilnærming til selvrefleksjon over eget livssyn og evnen til å være personlig og profesjonell belyses særlig.

Funnene viser ulik grad av selvrefleksjon over eget livssyn. Runa viser tydelig selvrefleksjon over eget livssyn og forsøker å ha en verdibevisst holdning i møte med brukere. Hun uttrykker høyere grad av selvrefleksjon over eget livssyn enn hva Elise gjør. Deres nivå av selvrefleksjon sammen med deres varierende grad av trygghet i møte med åndelige temaer, bekrefter Leenderts teori om trafikklyset (Leenderts, 2014, s. 147-148). Her kan det tenkes at Elise er mer tilbøyelig mot det røde og verdinøytrale lyset, fordi en verdibevisst tilnærming krever høy grad av selvrefleksjon over egne verdier og livssyn (Leenderts, 2014, s. 148). Ifølge Antonovsky må eksistensielle temaer oppleves begripelig (Antonovsky, 2012, s. 46). Det kan tenkes at dersom det ikke oppleves begripelig for sosionomene, kan det være

vanskelig å snakke om det og hjelpe brukeren til å finne kognitivt forståelige forståelsesrammer, da det er vanskelig å gi videre noe man ikke har selv. Runas kristne tro kan da fungere som en styrke for henne, hvor hun opplever at eksistensielle temaer er begripelig, da hun synes det er spennende å snakke om eksistensielle temaer. I ettertid kunne det vært nyttig å vite hvordan Mariann forholder seg til eget livssyn, på bakgrunn av hennes verdinøytrale tilnærming til brukernes åndelige behov. Dersom Mariann har et avklart forhold til eget livssyn, kan det tenkes at hun hadde holdt seg mer på det gule trafikklyset i møte med brukere (Leenderts, 2014, s. 147-148). Med dette som fundament, vil refleksjon over eget livssyn være viktig for å utvikle personlig trygghet i møte med brukeres åndelige behov.

Selvrefleksjon som trygghetsskapende faktor, kan ha sammenheng med Elises refleksjoner, hvor hun tror de mest erfarne og eldste yrkesutøverne på arbeidsplassen takler eksistensielle samtaler bedre enn de mest uerfarne, da hun begrunner dette med at åndelighet oppleves svevende, særlig for uerfarne. Dette kan videre knyttes opp mot at den personlige kompetansen utvikles over tid, og at verdibevisthet krever refleksjon over egne verdier (Leenderts, 2014, s. 153-154; Skau, 2005, s. 58). Dette indikerer at veien til verdibevisthet kan være en tidkrevende prosess, som kan være en utfordring i en hektisk arbeidshverdag.

Videre viser funnene viser en stor variasjon rundt hva profesjonalitet innebærer i møte med åndelige behov. Ifølge Johannessen er det ingen enkel oppskrift på hvordan åndelighet bør belyses på en profesjonell måte (Johannessen, 2012, s. 45). Mariann beskriver profesjonalitet som en verdinøytral tilnærming, mens Runa mener at profesjonalitet dreier seg om en verdibevist tilnærming. Runa sier at hun kan dele om egen tro og aspekter rundt det dersom det er til hjelp for brukeren. I dette legger hun at hensikten ikke skal være å forkynne, men å være en samtalepartner om livets store spørsmål hvor hennes erfaring kan være til nytte for brukeren. Dette prinsippet deler Runa med Leenderts synspunkt om at slike samtaler må skje på en brukersentrert måte hvor brukeren ikke belastes med hjelperens problemer (Leenderts, 2014, s. 78-79). Leenderts og Runa formidler her et bevisst forhold til å skille mellom privat og personlig. De vurderer hva som er nyttig og hensiktsmessig for brukeren som personlig og innenfor hva de kan dele i sin profesjonelle rolle. Ut fra dette vil det som kan belaste brukeren med hjelperens problemer vurderes som privat, og ikke-tema i en profesjonell rolle (Leenderts, 2014, s. 130-131). Leenderts støtter opp om Runa, mens den Freudianske tankegangen er i tråd med Marianns beskrivelser av profesjonalitet (Leenderts, 2020, s. 33).

Der Runa skiller mellom privat og personlig, er Mariann opptatt av å skille mellom privat og profesjonell, hvor livssyn tillegges det private aspektet. Dette danner et bilde hvor Runa og Mariann plasserer den åndelige dimensjonen på hver sin side av skillelinjen mellom privat og profesjonell. Dette kan forstås i sammenheng med den verdinøytrale tilnærmingen, da dette viser en stor kontrast mellom den profesjonelle praksisen innenfor verdinøytralitet og verdibevissthet. Med bakgrunn i dette, kan det tenkes at det er vanskelig å forholde seg til to vidt forskjellige tilnærminger til profesjonell.

Selv erfarte jeg å måtte ta stilling til hva som er innenfor i en profesjonell hjelperrolle, som jeg velger å bruke som eksempel for videre drøfting. Under praksistiden min fikk jeg spørsmål fra en bruker om Gud så vedkommende i den vanskelige situasjonen brukeren opplevde å være i. Jeg visste at brukeren var kristen. Min umiddelbare respons ville være å si noe lignende dette: “Jeg er også kristen, og kan relatere til at dette er et kjent spørsmål for meg også. Selv velger jeg som kristen å ha tillit til at Bibelen er sann, hvor Gud sier at han har lovet å være tilstede for de som tror på ham under alle forhold”. Det var vanskelig å vite hva jeg kunne svare, da jeg ønsket å være personlig, men opplevde at det ikke var rom for det på praksisplassen. Svaret jeg gav ble mer slik: “Jeg tror du kommer til å klare denne situasjonen bra”. Her uttrykte brukeren et åndelig behov om å bli sett av Gud, framfor å få høre at vedkommende kan mestre situasjonen alene.

Spørsmålet er om svaret jeg ønsket å gi var for personlig. I møte med en verdinøytral tilnærming vil svaret være *ja*, da jeg ville formidlet egne verdier og livssyn. Kjernen i verdinøytralitet er at personlig tydelighet er faglig uforsvarlig, hvor hensikten er å respektere brukerens syn ved å sørge for at hjelperens syn ikke påvirker dette (Leenderts, 2014, s. 141). Dette gjenspeiler måten Mariann tilnærmer seg åndelige behov, mens det kan tenkes at Runa, ut av verdibevissthet, ville vært mer personlig om egen tro, da det kan være til hjelp for brukeren (Leenderts, 2014, s. 130-131). Det er interessant at verdinøytralitet og verdibevissthet stiller seg totalt forskjellig til å være personlig, da Leenderts påpeker at mange brukere synes det er vanskelig å være personlig overfor en nøytral hjelper (Leenderts, 2014, s. 141). Ut fra dette tror jeg det kan være en berikelse for brukeren å være personlig når det er til nytte for vedkommende, og at å kunne være personlig kan være avgjørende for at åndelige behov oppdages og vektlegges.

Samtlige av intervjupersonene poengterer at åndelighet er et lite konkret fokusområde innenfor sosialt arbeid, sammenlignet med fysiske, psykiske og sosiale fokusområder, hvor man ofte har konkrete framgangsmåter. Dette kan henge sammen med at verdibevissthet og verdinøytralitet legger opp til helt ulike profesjonelle tilnærminger til åndelighet, i tillegg til at åndelighet som begrep kan forstås på flere ulike måter (Leenderts, 2014, s. 146-147; Lee, 2012, s. 185). Utfra Leenderts og Lees perspektiver, kan denne tvetydigheten bidra til en stor variasjon i forståelsen av profesjonalitet, da det vil være utfordrende å sette skillelinjer innenfor et område som oppleves så abstrakt og lite konkret. Dette anser jeg som en potensiell årsak til at intervjupersonene opplever usikkerhet rundt hva som er innenfor å snakke om og at de vegrer seg for å gjøre feil. Elise sammenligner tematiseringen av åndelige behov med bestemmelsene rundt taushetsplikten, hvor det oppleves vanskelig å bevege seg i terrenget uten å si noe upassende. Dette kan peke mot et behov for mer kunnskap, som diskuteres videre i neste delkapittel.

4.3 Kunnskapsmangel

Funn

Intervjupersonene etterspør mer kunnskap i møte med brukernes åndelige behov. Elise opplever at hun har flere spørsmål enn svar, og skulle gjerne visst mer om hvordan man snakker med noen om tro dersom man ikke har en tro selv. I tillegg ser hun behov for mer fokus på temaet, men synes det er vanskelig å vite hvilken kunnskap som trengs. Mariann vil sette pris på mer kunnskap om religioner og kulturer, hvor hun kan få mer tak i deres leveregler og perspektiver. Hun opplever det vanskelig å snakke om tro, og å ordlegge seg. Mariann og Elise synes det er utfordrende å skille mellom psykosesyntomer og åndelige behov. Runa opplever å ha god kunnskap, men opplever at mange i helse- og sosialsektoren knytter åndelige behov mer opp mot kultur enn åndelighet. Hun trekker fram at åndelige behov oppleves som et abstrakt tema uten konkrete retningslinjer og framgangsmåter, i motsetning til sosiale, fysiske og psykiske behov.

Diskusjon av funn

I dette punktet etterspør de både teoretisk kunnskap og yrkesspesifikke ferdigheter, som også er viktig for å være profesjonell, ut fra kompetansetrekanten (Skau, 2005, s. 56-59). Konkret faktabasert kunnskap om religioner er teoretisk kunnskap, mens hvordan man snakker med brukere om åndelige behov kan sikte til ønsket om å utvikle yrkesspesifikke ferdigheter, som

å beherske ulike samtalemetoder i møte med eksistensielle temaer. Etterspørselen etter kunnskap og utvikling på alle de tre kompetanseområdene indikerer at det er et særlig behov for kompetanseheving, for å ivareta brukeres åndelige behov på en profesjonell måte.

Intervjupersonene presenterer en generell kunnskapsmangel, hvor det ikke er noen få spesifikke temaer de søker mer kunnskap om, men de savner kunnskap på et mangfold av temaer knyttet til åndelige behov. Dette kan indikere at det er generelt lite fokus på åndelige behov, og at det er behov for en generell kompetanseheving. Innledningsvis presenterte jeg Borges uttalelse om at det er få fagmiljøer som fokuserer på å utarbeide og etablere gode praksiser for å ivareta brukeres åndelige behov (Borge, 2012, s. 120). En generell kunnskapsmangel kan være et resultat av fagmiljøets i ulik grad fraværende fokus på åndelighet i helse- og sosialsektoren. Studien Borge presenterer om at få hjelpere tematiserer åndelige spørsmål, til tross for at de opplever brukeres åndelige behov som viktig, kan tolkes i lyset av dette som at en generell kunnskapsmangel bidrar til usikkerhet rundt egen praksis (Borge, 2012, s. 120). Dette kan videre kobles med tidligere nevnte konsekvenser, hvor arbeidet blir preget av tilfeldighet og gjøre det komplisert å sikre helhetlig hjelpetilbud, forankret i det Yrkesetiske Grunnlagsdokumentet (Fellesorganisasjonen, 2019, s. 5).

Religion og kultur er noen av temaene som etterspørres blant intervjupersonene. Etterspørselen etter kunnskap om dette kan indikere at det er en utbredt eksklusiv forståelse av åndelighet, hvor åndelige behov i stor grad tillegges ytre religiøse praksiser, framfor det eksistensielle behovet uavhengig av trostilhørighet (Tveit, 2012, s. 156-157). Dette kan tyde på at behovet for kunnskap strekker seg utover et større område enn religion og kultur, hvor sosionomer ikke er klar over at de trenger kunnskap og kompetanse til å møte brukernes eksistensielle spørsmål og utfordringer, uavhengig av livssyn. Her mener jeg at ved å styrke den inklusive forståelsen, kan man forebygge at sosionomer ikke uvitende ekskluderer de som ikke har et spesifikt religiøst livssyn eller gudstro.

Videre kan etterspørselen årsaksforklares ved at sosionomer opplever at ulike religioner og kulturer er lite tematisert i fagfeltet og utdanningen, sammenlignet med andre sosialfaglige temaer, som omhandler de sosiale, psykiske og fysiske aspektene. At Mariann ønsker å få tak i religiøse og kulturelle perspektiver og leveregler, kan peke på at hun ser behovet for kunnskap for å utøve godt faglig skjønn i møte med brukere (Hanssen et al., 2015, s. 22).

Både Freuds og Rizuttos psykoanalytiske perspektiv på livssyn formidler at livssyn påvirker brukere psykologisk (Leenderts, 2014, s.85-86). Eksempelvis kan det da være nyttig å kjenne til hvordan ulike religioner forholder seg til psykiske lidelser, for å kunne avdekke hvordan dette potensielt påvirker brukeren og vedkommendes relasjoner, som kan få konsekvenser for skjønnsutøvelsen og hvordan videre behandling kan se ut.

Elise og Mariann opplever det utfordrende å skille mellom symptomer på psykose og åndelige behov, særlig når de ikke opplever å ha forkunnskaper om eller kjennskap til brukers livssyn. Dette kan kobles til Marianns ønske om kunnskap om religioner, da det kan gjøre det enklere for henne å gjenkjenne hva som er sykt og hva som er uttrykk for livssyn. Runa og Elise tror at brukere kan være redde for å bli sykeliggjort dersom de snakker om åndelige erfaringer med sosionomer, og derfor tror de at mange unngår å dele det. Dette kan skyldes kunnskapsmangel blant sosionomer, hvor lite kunnskap om åndelighet kan gjøre det komplisert å skille mellom åndelighet og symptomer på psykiske lidelser (Leenderts, 2014, s. 172). Dersom sosionomer sykeliggjør brukers uttrykk for åndelige behov, kan det tenkes at mange åndelige behov ikke oppdages eller feilbehandles.

Mariann opplever det vanskelig å ordlegge seg. Det er hun ikke alene om, ifølge Austad et al. Austad et al, uttrykker at helse- og sosialarbeidere kan oppleve det utfordrende å ordlegge seg om det eksistensielle, og vektlegger at kunnskap om eksistensielle begreper kan bidra til et økt repertoar, som øker forståelsen i møte med brukere (Austad et al., 2020, s. 17). Å være usikker på hvordan man ordlegger seg trenger ikke nødvendigvis å være særlig knyttet til kunnskapsmangel, men verdinøytrale holdninger eller lite fokus på personlige prosesser kan også være kilder til dette, uten at jeg går nærmere inn på dette. Et annet aspekt er at det kan være sterke assosiasjoner knyttet til begrepet åndelighet, som kan vekke følelser både i brukeren og hjelperen (Austad et al., 2020, s. 14). Kanskje det ville være lettere å forholde seg til og å sette ord på åndelige behov dersom det ble omtalt som *eksistensielle* behov? Austad et al, hevder at det eksistensielle assosieres i allmennheten både med det religiøse og sekulære aspektet av meningsdannelse (Austad et al., 2020, s. 14). Med utgangspunkt i dette, kan det tenkes at Mariann enklere kunne snakket om eksistensielle behov, da det kan fremstå mer nøytralt enn å si åndelige behov.

Intervjupersonene ser at åndelige behov er viktige for brukere, men de vet ikke hvordan de skal tilnærme seg det. Variasjoner i perspektiver som verdinøytralitet og verdibevissthet, i tillegg til en tvetydighet av forståelsen av begrepet åndelighet, kan bidra til en uklarhet om hvordan man som profesjonell yrkesutøver skal omfavne temaet. (Borge, 2012, s. 118; Lee, 2012, s. 185). Runas refleksjoner om at det er få konkrete retningslinjer i møte med åndelige behov versus andre behov, bygger opp under teorien om at temaet er lite belyst i fagmiljøer (Borge, 2012, s. 120). Med bakgrunn i responsen fra intervjupersonene, er det nødvendig med retningslinjer om hvordan man tilnærmer seg åndelige behov, i tillegg til konkretisering av hva åndelige behov innebærer og hvordan dette uttrykkes. Dersom intervjupersonene opplever kunnskapsmangel som et hinder for å fokusere på åndelige behov, kan dette bety at flere enklere vil kunne tilnærme seg åndelige behov med større trygghet på bakgrunn av økt kompetanse. Kunnskapsmangelen legger opp til en faglig diskusjon om hvordan en kompetanseøking kan se ut, da forespørselen fra brukere og sosionomer er tilstede (Borge, 2012, s. 127). Dermed er det et steg i riktig retning at åndelige behov settes stadig mer på agendaen for forskning de siste årene (Leis-Peters, 2012, s.31). Et lite belyst tema i fagfeltet kan også bety at det er mye igjen å oppdage av forskning på temaet.

Med utgangspunkt i intervjupersonenes usikkerhet i møte med brukernes åndelige behov og at det er et lite belyst tema, kan et større fokus på åndelige behov i utdanningen være hensiktsmessig. Dette begrunner jeg i det Reme skriver om at det fokuset åndelighet får i utdanningen, gjenspeiles i praksis (Reme, 2014, s. 377). Dette er sammenhengende med utvikling av fagidentitet, hvor Tveit skriver at utvikling av fagidentitet er en kontinuerlig prosess, som innebærer kunnskap og refleksjon over egen yrkesutøvelse (Tveit, 2012, s. 155). Her peker Reme på at fokuset i utdanningen er viktig for praksis, samtidig som Tveit omtaler fagidentiteten som en kontinuerlig prosess. Dette viser at fokus på kunnskap om åndelige behov er viktig både i utdanningsløpet, og i fagfeltet på arbeidsplasser. Den kontinuerlige prosessen, som fortsetter ut i arbeidslivet, leder videre til neste tema om fokuset på åndelighet på arbeidsplasser.

4.4 Lite rom på arbeidsplassen for å snakke om åndelighet

Funn

Runa sier at åndelige behov sjelden er et tema på arbeidsplassen, og begrunner det med at kolleger kan være redde for å snakke om det fordi det er et følelsesladet tema. Mariann

formidler også at åndelighet er et sjelden tema blant kolleger, hvor det bare snakkes om ved vurderinger knyttet til psykose. I likhet med Runa sier Elise at hun og kollegene hennes kjenner på ubehag i møte med åndelighet. Videre tror hun at regelen de har på arbeidsplassen om å ikke snakke om politikk og religion kan ha med personalets ubehag for å trå inn på disse temaene.

Diskusjon av funn

Intervjupersonenes antakelser om at personalgruppen ikke snakker sammen om temaer knyttet til åndelighet, kan relatere til Antonovskys teori om at det eksistensielle må oppleves håndgripelig, begripelig og meningsfullt (Antonovsky, 2012, s. 46). Utfra dette kan det oppleves ubehagelig å tilnærme seg eksistensielle tema når man selv ikke opplever det eksistensielle som meningsdannende og sammenhengende. Videre kan det da tenkes at sosionomer forsøker å unngå temaet når det er mulig, og som Mariann sier, at de snakker bare om det i problemstillinger knyttet til psykose. Elises refleksjoner om at reglene er der for personalets skyld, formidler en unnvikende og distanserende tilnærming til åndelighet blant personalet.

Dersom sosionomer og andre ansatte på arbeidsplassen er usikre på hvor de står i møte med eksistensielle spørsmål og hvordan de kan tilnærme seg åndelige behov i møte med brukere, kan det være en mulig svakhet i systemet at det ikke snakkes om på arbeidsplassen. Åndelighet kan oppleves følelsesladet, men vil samtidig ikke bli mindre følelsesladet ved å la være å belyse det. Dette mener jeg på bakgrunn av Sørbye og Undheims poengtering av at på arbeidsplasser hvor det er rom for å drøfte åndelige temaer blant personalet, styrkes tryggheten blant personalet (Sørbye & Undheim, 2012, s. 175). I tillegg er Leenderts erfaring at de temaene det ofte blir taushet om på arbeidsplassen, vil ofte være taushetsbelagt i relasjonen mellom bruker og hjelper (Leenderts, 2014, s. 235). Mariann beskriver at de snakker lite om åndelighet blant personalet, men at de er flinke til å snakke om mange andre temaer. Dette sier hun også gjelder i møte med brukere. Ved dette kan det tenkes at fokuset på åndelige behov på arbeidsplassen er av stor betydning for sosionomers trygghet på åndelige temaer i møte med brukere.

Ifølge Leenderts er en konsekvens av å ikke snakke om åndelighet på arbeidsplassen, at åndelighet overlates til personlig syning, framfor at det blir en integrert del av det

fellesfaglige arbeidet (Leenderts, 2014, s. 173). Slik Elise beskriver regelen på arbeidsplassen, kan dette være et hinder for faglig utvikling. Leenderts argumenterer for viktigheten av kritisk selvrefleksjon for å ha en verdibevisst holdning (Leenderts, 2014, s. 148). Funnene viser at de snakker lite om åndelige behov på arbeidsplassen, men at intervjupersonene har mange spørsmål om det. I tillegg skriver Leenderts at tryggheten som yrkesutøver bør knyttes til å våge å være åpen, tilstede og interessert, framfor å ha alle svarene (Leenderts, 2020, s. 36). Ifølge Skau krever dette tid og øvelse å utvikle, og er en del av den personlige kompetansen (Skau, 2005, s. 58). Med dette som fundament, mener jeg at å bruke kollegafellesskapet aktivt for å ved samtaler utvikle en bevissthet rundt eget livssyn og tilnærming til brukere, kan være en god ressurs for å øke den enkelte sosionoms trygghet og faglige utvikling.

Elise presenterer tidsklemme i arbeidshverdagen som et argument for at mange sosionomer kan formidle til brukere at åndelige behov ikke hører hjemme i den sosialfaglige hjelpesituasjonen, og henviser videre til andre. Ifølge Borge kan tidspresstet være en konsekvens av økt økonomisk effektivisering og resultatmåling i den offentlige helse- og sosialsektoren (Borge, 2012, s. 130). Denne tidsklemmen kan også anses som en årsak til at åndelige behov blir lite tematisert i personalgruppen, da et tema som kan vekke ubehag å snakke om kan kreve mye tid. På bakgrunn av at sosiale, psykiske og fysiske behov kan oppleves mer konkrete, mindre tidkrevende og enklere å gjøre noe med, er det naturlig at disse også vil tematiseres som mest aktuelt i personalets samtaler, fagdager og fokus.

Med bakgrunn i diskusjonen om kunnskapsmangel i punkt 4.3, kan lite forståelse av betydningen av åndelige behov påvirke til at det vektlegges lite på arbeidsplassen. Det man ikke vet noe om, er vanskelig å gjøre noe med. Ifølge Danbolt er verdinøytralitetens plass i fagfeltet medvirkende til at sosionomer ikke har kjennskap til åndelige behov, og at de ikke anser dette for å være en del av sosionomers rolle (Danbolt & Nordhelle, 2012, s. 17). Uten tilstrekkelig kunnskap om hvilken betydning livssyn og store eksistensielle spørsmål kan ha i den enkeltes liv, eller hvordan dette kan spille inn på hjelpeprosessen, kan det sitte langt inne å tenke at åndelighet er et relevant behov i sosialfaglig arbeid. I tillegg uttrykker Mariann at det åndelige fokuset tilhører i hovedsak prester og religiøse ledere, fremfor sosionomer. Dette perspektivet kan være en årsak til at det tematiseres lite på arbeidsplasser, da det ikke ansees

å være sosionomers oppgave, og leder videre til neste funn om sosionomers rolle versus prestens rolle.

4.5 Usikkerhet rundt sosionomens vs. prestens rolle

Funn

Runa tror mange brukere ikke tar opp åndelige behov med sosionomer fordi de er redde for å bli sykkeliggjort. Dette argumenterer Elise for også, og legger til at presten journalfører ikke slik helse- og sosialpersonell ofte gjør. Mariann og Elise er tydelig på at de ikke identifiserer seg med å snakke om temaet med brukere, og tillegger presten oppgaven. Runa skiller mellom samtale om eksistensielle temaer, og det å gi åndelig veiledning, hvor hun anser sistnevnte som prestens oppgave. Mariann påpeker at for rask henvisning til prest kan oppleves som avvisning for brukere, samtidig som hun opplever at å henvise til samtale med en prest er et godt tilbud når hun opplever å komme til kort. Elise tilkaller presten kjapt når det oppleves vanskelig å møte brukerne. Samtidig er hun nysgjerrig på hva presten snakker om med brukerne, særlig de brukerne hun selv ikke får i tale utenom sinne og frustrasjon. Hun tror presten er flink til å lytte og romme det brukerne forteller.

Diskusjon av funn

Sykkeliggjør vi for mye? Dette er et naturlig spørsmål å stille seg når samtlige av intervjupersonene påpeker sykkeliggjøring som en utfordring. Dette ble tematisert i pkt. 4.3 som en konsekvens av mangel på kunnskap, men her er fokuset på å se dette i lyset av sosionomrollen versus presterollen. Elise sier om presten at vedkommende er flink til å lytte fremfor å diagnostisere, fører ikke journal og har en forståelse i møte med brukerne de selv ikke har som sosionomer. Elises beskrivelser av prestens karaktertrekk kan ha noe til felles med verdibevissthet, slik Leenderts vektlegger at verdibevissthet bidrar til en større klarhet for å fange opp brukernes åndelige behov (Leenderts, 2014, s. 153-154). Med dette som fundament, kan det tenkes at presten i større grad enn sosionomer har en arbeidshverdag hvor vedkommende må reflektere over hvordan egen åndelighet påvirker møtet med brukere. I forlengelsen av dette kan det antydes at det er en tett relasjon mellom sosionomers sykkeliggjøring og lavere verdibevissthet, da man kanskje ikke oppdager brukeres åndelige behov. Dette kan diskuteres, da presten kan også mangle sosialfaglig og psykologisk kunnskap og innsikt, hvor vedkommende da kan stå i fare for å åndeliggjøre sykdom. Dette

legger opp til stor faglig innsikt og kompetanse for både sosionomer og prester, eller andre religiøse ledere med relevant kompetanse.

At to av intervjupersonene ikke identifiserer seg med oppgaven å snakke med brukere om deres åndelighet, kan skyldes lite fokus i fagfeltet, hvor de i forlengelsen av dette tenker at fokus på åndelige behov tilhører presten (Borge, 2012, s. 120). Dette kan forstås ved at prester har dypere teologisk forankring i sin yrkesutøvelse (Leenderts, 2014, s. 91; s. 247). Ifølge Stifoss-Hanssen og Kallenberg innebærer det sosialfaglige fokuset på åndelige behov å lytte til eksistensielle utfordringer i brukeres liv, og jobbe med utgangspunkt i brukerens livssituasjon (Stifoss-Hanssen & Kallenberg, 1998, s. 21). Dersom det er lite fokus i fagfeltet på åndelige behov, kan denne skillelinjen være vanskelige å trekke. Dette kan tyde på at sosionomer kan ha en forståelse av åndelighet som et udeleglig tema, hvor man som hjelper må omfavne alle aspekter ved temaet, også det som etter Leenderts definisjon tillegges presten. Dersom sosionomer opplever at de må ha alle svarene, kan det kompetansemessig virke sikrere å sende ansvaret videre til en prest, da de slipper å forsøke å komme med løsninger til eksistensielle spørsmål. Det kan tenkes at sosionomer med denne forståelsen som utgangspunkt, vil oppleve det fjernt å identifisere seg med å ivareta brukeres åndelige behov, være usikker i tilnærmingen og kjenne på kompetansemangel. Ifølge Borge trenger ofte brukere at noen tar seg tid til å lytte til deres eksistensielle refleksjoner uten å komme med løsninger (Borge, 2012, s. 131). At sosionomer ikke anerkjenner samtaler om åndelighet og eksistensielle temaer som en del av deres oppgave, aktualiserer behovet for å fokusere på dette i utdanning og fagfelt, da det kan bli en del av helhetstenkningen i yrkesrollen og en del av fagidentiteten (Tveit, 2012, s. 155).

Noen ganger trenger brukere prestens teologiske kompetanse, og da kan det være tenkelig at denne prosessen også vil påvirke til den sosialfaglige hjelpeprosessen. Dette fordi eksistensielle temaer aktualiseres ofte ved psykiske påkjenninger og livssyn påvirker brukernes relasjon til hjelpeprosessen (Borge, 2012, s. 116; Sørbye & Undheim, 2012, s. 175). Elise sier at det hadde vært interessant å vite hva presten snakker om med brukerne, særlig når presten snakker lenge med brukere hun selv synes er vanskelig å få i tale. Ved at sosionomer unngår åndelige behov ved å raskt henvise til prester og religiøse ledere, som kan ha taushetsplikt og ikke fører journal, ser jeg det som en svakhet at sosionomer ikke selv får kjennskap til hvordan brukeren forholder seg til sitt eget livssyn. Dette mener jeg på

bakgrunn av at Rizzuto beskriver autoritetspersoners påvirkning på forståelsen av hvem Gud er, og hvordan dette gudsbildet påvirker perspektivet på livets utfordringer, kan verdifull informasjon for videre hjelpeprosess gå tapt (Leenderts, 2014, s. 85-86). Videre behandling kan da vurderes ut fra et misvisende bilde av brukerens situasjon. Dette tyder på at livssyn kan spille en fundamental rolle i hjelpeprosessen, og at å være i dialog med brukeren om vedkommendes åndelighet kan være en nøkkel for å sikre helhetlig omsorg. Man kan i tillegg gå glipp av brukerens livssyn som en helsefremmende faktor, hvor livssynet kan gi opplevelse av sammenheng og være en ressurs i livet (Antonovsky, 2012, s. 45; Lauveng, 2020, s. 56). Frankls beskrivelser av at å leve ut religiøst livssyn ble ekstra viktig for fangene i fangeleirene, kan peke på at gudstro kan bety mye for den enkelte, særlig i kriser (Leenderts, 2014, s. 84). Dersom gudstroen ikke hadde tilført noe verdifullt i livene deres, er det tenkelig at de hadde sluttet med dette i fangeleiren.

Mariann ser avvisning som en utfordring ved å henvise raskt til en prest. Dette kan potensielt øke avstanden i relasjonen mellom bruker og hjelper, hvor brukeren kan oppleve at det ikke er plass til hele seg i relasjonen. Dette på bakgrunn av at livssyn kan være en stor del av brukerens identitet (Løfsnæs, 2012, s. 114). Hognestad påpeker at en konsekvens av dette kan være at brukeren velger å tie om sine åndelige behov, og kjenne på skam og mindreverdigfølelse (Hognestad, 2012, s. 48). Denne avvisningen anser jeg som en utfordring i møte med økt innvandring fra ikke-vestlige land. Dette med bakgrunn i at mange fra ikke-vestlige land anser religion som både personlig og kollektiv, og som naturlig angår alle deler av hjelpeprosessen (Danbolt & Nordhelle, 2012, s. 18). Følgende kan økt innvandring føre til at sosialfaglige oppgaver i større grad skyves over på prester og religiøse ledere, fordi flere har behov for å inkludere eksistensielle temaer i behandlingen, uten at jeg går nærmere inn på dette. Økt innvandring stiller sosionomer i en skvis, hvor de da må forholde seg til åndelige behov og eksistensielle temaer på en annen måte enn tidligere. Dette aktualiserer behovet for kompetente og trygge sosionomer som evner å møte brukere med anerkjennelse og respekt for hele mennesket, inkludert åndelige behov. Sosionomers anerkjennelse av brukeres åndelige behov kan bidra til at brukere ikke undertrykker egne åndelige behov, men selv anerkjenner disse. Dette kan ifølge Borge øke brukeres selvtillit og mestringsevne (Borge, 2012, s. 123; s. 129).

5. Avslutning

Jeg har presentert åndelighet som et vidt tema, som påvirkes av samfunnets normer, personlig refleksjon og relasjonen mellom bruker og sosionom. Intervjupersonene opplever at brukere uttrykker åndelige behov, men har i ulik grad opplevelse av trygghet og kompetanse til å møte dette. Det kommer frem at det fokuseres lite på brukeres åndelige behov, både i fagfeltet, på arbeidsplasser og ved en verdinøytral tilnærming i profesjonsutøvelsen. Dette har på ulike måter dannet en avstand til temaet, hvor fagidentiteten utfordres, og eksistensielle temaer kan oppleves som et minefelt å bevege seg inn på. Samtidig har selvrefleksjon rundt eget livssyn og økt kunnskap vist seg å være sentralt for å styrke sosionomers trygghet og kompetanse.

Intervjupersonene har ulike tilnærminger til brukernes åndelige behov, som danner et bredt bilde av hvordan de opplever dette. Funnene gir ikke grunnlag for hvilken tilnærming som er mest utbredt blant sosionomer generelt, men viser mulige måter åndelighet i sosialt arbeid kan oppleves og forstås.

Allikevel ser jeg et mønster av noen gjennomgående momenter i funn og teori, som kan lede i retning av potensielle utviklingsmuligheter. Intervjupersonene har bidratt med verdifull informasjon om hva de savner i fagfeltet for å øke sin trygghet og kompetanse i møte med åndelige behov. Sentralt er en opplevelse av åndelighet som et abstrakt tema, med utydelige rammer for sosialfaglig praksis. Ved dette funnet er det naturlig å stille spørsmål om hvilke retningslinjer og konkrete tiltak som kunne vært utarbeidet i fagfeltet, både for å sikre at brukeres åndelige behov blir ivaretatt, og for å gjøre det mer håndterbart for sosionomer. Dette legger opp til muligheter for videre forskning, for å svare på.

Oppsummerende, peker funnene i retning av at selvrefleksjon over eget livssyn, økt kunnskap på områder hvor sosionomer er redd for å trå feil og en nærmere konkretisering av sosialfaglig tilnærming, kan øke sosionomers trygghet og kompetanse, og dermed redusere minefeltet de opplever å stå i.

Litteratur

* = selvvalgt pensum

- Antonovsky, A. (2012). *Helsens mysterium* (A. Sjøbu, Overs.). Oslo: Gyldendal Akademisk *
(29 sider)
- Austad, A. Stifoss-Hanssen, H. Borge, L. Rykkje, L. (2020). Innledning: Det eksistensielle. I L. Rykkje & A. Austad (Red.), *Eksistensielle begreper i helse- og sosialfaglig praksis* (s. 11-21). Universitetsforlaget. * **(11 sider)**.
- Berthelsen, E. & Stifoss-Hanssen, H. (2014). Eksistensielle samtaler og religiøs betjening i helseinstitusjoner. I L. J. Danbolt, L. G. Engedal, H. Stifoss-Hanssen, K. Hestad & L. Lien (Red.), *Religionspsykologi* (s. 383-388). Gyldendal Akademisk. * **(6 sider)**
- Borge, L. (2012). Helhet og sammenheng: Om å møte eksistensielle og åndelige behov hos mennesker med psykiske lidelser. I T. Danbolt & G. Nordhelle (Red.), *Åndelighet - mening og tro: Utfordringer i profesjonell praksis* (s. 117-134). Gyldendal Akademisk. * **(17 sider)**
- Dalland, O. (2020). *Metode og oppgaveskriving* (7. utg.). Gyldendal Akademisk. * **(272 sider)**
- Danbolt, L. J. (2014). Hva er religionspsykologi? Begrepsavklaringer i en nordisk kontekst. I L. J. Danbolt, L. G. Engedal, H. Stifoss-Hanssen, K. Hestad & L. Lien (Red.), *Religionspsykologi* (s. 17-32). Gyldendal Akademisk. * **(15 sider)**
- Danbolt, T. & Nordhelle, G. (2012). Innledning. I T. Danbolt & G. Nordhelle (Red.), *Åndelighet - mening og tro: Utfordringer i profesjonell praksis* (s. 13-22). Gyldendal Akademisk. * **(10 sider)**
- Eide, S. B. & Oltedal, S. (2015). Verdiers betydning for vår forståelse og vår handling. I I. T. Ellingsen, I. Levin, B. Berg & L. C. Kleppe (Red.), *Sosialt arbeid: En grunnbok* (s. 80-96). Universitetsforlaget.
- Fellesorganisasjonen (2019). *Yrkesetisk grunnlagsdokument for barnevernspedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsvitere*. Hentet 12.mai fra <https://www.fo.no/getfile.php/1324847-1580893260/Bilder/FO%20mener/Brosjyrer/Yrkesetisk%20grunnlagsdokument.pdf>
- Hanevik, H. (2014). Psykoselidelser: Spiritualitet, meningsdannelse og behandling. I L. J. Danbolt, L. G. Engedal, H. Stifoss-Hanssen, K. Hestad & L. Lien (Red.), *Religionspsykologi* (s. 339-348). Gyldendal Akademisk. * **(10 sider)**

- Hanssen, H. Humerfelt, K. Kjellevoid, A. Norheim, A. & Sommerseth, R. (2015). Faglig skjønn i utøvelse av profesjonelt helse- og sosialfaglig arbeid. I H. Hanssen (Red.) & K. Humerfelt. *Faglig skjønn og brukermedvirkning i helse- og velferdstjenestene* (2. Utg., s. 17-48). Fagbokforlaget.
- Helse- og omsorgsdepartementet (1997). Om opptrappingsplan for psykisk helse 1999-2006 Endringer i statsbudsjettet for 1998 (St.prp. nr. 63 (1997-98)). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stprp-nr-63-1997-98-/id201915/?ch=1>
- Hognestad, A. (2012). Møte med religiøse erfaringer og nye gudsbilder i arbeidet med mennesker. I T. Danbolt & G. Nordhelle (Red.), *Åndelighet - mening og tro: Utfordringer i profesjonell praksis* (s. 47-66). Gyldendal Akademisk. * **(20 sider)**
- Hutchinson, G. S. (2018, 11. oktober). Sosialt arbeid. I *Store Norske Leksikon*. Hentet 12.mai fra https://snl.no/sosialt_arbeid
- Johannessen, K. I. (2012). Åndelig eksponering i et offentlig perspektiv. I T. Danbolt & G. Nordhelle (Red.), *Åndelighet - mening og tro: Utfordringer i profesjonell praksis* (s. 33-46). Gyldendal Akademisk. * **(14 sider)**
- Koenig, H. G. (2013). *Spirituality in patient care: Why, how, when and what* (3. Utg.). Templeton Press. * **(20 sider)**
- Lauveng, A. (2020). *Grunnbok i psykisk helsearbeid: Det landskapet vi er mennesker i*. Universitetsforlaget.
- Lee, D. (2012). Åndelighet i ergoterapipraksis. I T. Danbolt & G. Nordhelle (Red.), *Åndelighet - mening og tro: Utfordringer i profesjonell praksis* (s. 183-198). Gyldendal Akademisk. * **(16 sider)**
- Leenderts, T. A. (2014). *Person og profesjon: Om menneskesyn og livsverdier i offentlig omsorg* (3. utg.). Gyldendal Akademisk. * **(323 sider)**
- Leenderts, T. A. (2020). Trygg i det utrygge. I A. Austad, L. Borge, T. A. Leenderts, H. Stifoss-Hanssen & M. Thomassen (Red.), *Lidelse, mening og livssyn* (s. 31-45). Fagbokforlaget. * **(15 sider)**
- Leis-Peters, A. (2012). Religionens nya synlighet: Utmaningar för en andlig medveten praxis inom välfärden. I T. Danbolt & G. Nordhelle (Red.), *Åndelighet - mening og tro: Utfordringer i profesjonell praksis* (s. 23-32). Gyldendal Akademisk. * **(10 sider)**
- Levin, I. (2004). *Hva er sosialt arbeid*. Universitetsforlaget.
- Løfsnæs, B. (2012). Mine ord er like mørke som natten: Om troens betydning for traumatiserte afghanske kvinner. I T. Danbolt & G. Nordhelle (Red.), *Åndelighet -*

- mening og tro: Utfordringer i profesjonell praksis* (s. 103-116). Gyldendal Akademisk. * **(14 sider)**
- Malt, U. & Aslaksen, P. (2020, 3. november). Psykiske lidelser. I *Store Norske Leksikon*.
Hentet 12. mai fra https://sml.snl.no/psykiske_lidelser
- Nordhelle, G. (2012). Den skjulte mening: Åndelig forståelse av erfaringer. I T. Danbolt & G. Nordhelle (Red.), *Åndelighet - mening og tro: Utfordringer i profesjonell praksis* (s. 67-90). Gyldendal Akademisk. * **(24 sider)**
- Reme, S. E. (2014). Psykologiprofesjoners forhold til religion. I L. J. Danbolt, L. G. Engedal, H. Stifoss-Hanssen, K. Hestad & L. Lien (Red.), *Religionspsykologi* (s. 371-382). Gyldendal Akademisk. **(12 sider)**
- Skau, G. M. (2005). *Gode fagfolk vokser* (3. utg.). Cappelen Akademisk Forlag.
- Skjeggstad, E. (2012). Møte med ”den ukjente” og ”det ukjente”: Den profesjonelles møte med klienter med ukjente svar på eksistensielle spørsmål. I T. Danbolt & G. Nordhelle (Red.), *Åndelighet - mening og tro: Utfordringer i profesjonell praksis* (s. 167-182). Gyldendal Akademisk. * **(16 sider)**
- Stifoss-Hanssen, H. & Kallenberg K. (1998). *Livssyn og helse: Teoretiske og kliniske perspektiver*. Ad Notam Gyldendal. **(8 sider)**
- Sørbye, L. W. & Undheim, L. T. (2012). Å ta menneskets åndelige dimensjon på alvor. I T. Danbolt & G. Nordhelle (Red.), *Åndelighet - mening og tro: Utfordringer i profesjonell praksis* (s. 167-182). Gyldendal Akademisk. **(16 sider)**
- Thagaard, T. (2013). *Systematikk og innlevelse: En innføring i kvalitativ metode* (4. utg.). Fagbokforlaget. **(244 sider)**
- Tveit, B. (2012). Åndelig omsorg: Fagidentitet og profesjonelt ansvar. I T. Danbolt & G. Nordhelle (Red.), *Åndelighet - mening og tro: Utfordringer i profesjonell praksis* (s. 154-166). Gyldendal Akademisk. **(13 sider)**
- Utdannings- og forskningsdepartementet. (2005). *Rammeplan for 3-årig sosionomutdanning*. Regjeringen.
https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/kd/pla/2006/0002/ddd/pdfv/269389-rammeplan_for_sosionomutdanning_05.pdf

Selvvalgt pensum = 1135 sider

Vedlegg 1: Informasjonsskriv og samtykkeerklæring

Vil du delta i forskningsprosjektet ”Åndelige behov i sosialt arbeid”?

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å belyse sosionomers opplevelse av trygghet og kompetanse til å møte åndelige behov hos voksne brukere. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Jeg skriver bacheloroppgave i Sosialt Arbeid om sosionomers opplevelse av brukeres åndelige behov. Gjennom studietiden har jeg lagt merke til at åndelige behov nevnes ofte i konteksten av å ha et helhetssyn på mennesket, hvor fysiske, sosiale, psykologiske, kulturelle og åndelige behov er sentralt for dette. Til tross for at dette behovet nevnes ofte, er min opplevelse at det sjelden belyses og undervises om. Ved forskningsprosjektet ønsker jeg å finne ut hvordan det åndelige behovet hos brukere oppleves for sosionomer. Intervjuets tema vil sentreres rundt denne tematikken, med fokus på den enkelte sosionoms opplevelser. Intervjuopplysningene vil ikke brukes til andre formål enn denne bacheloroppgaven.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Institutt for Sosialfag, Det Samfunnsvitenskapelige Fakultetet ved Universitetet i Stavanger.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Du er sosionom på en institusjon for psykisk helse, hvor mange av brukerne er voksne. Jeg tror du har verdifulle refleksjoner knyttet til temaet, som kan være av viktig betydning for undersøkelsen av hvordan åndelige behov hos brukere oppleves for sosionomer. Totalt søker jeg 3-4 personer som ønsker å bli intervjuet, hvor du er én blant de.

Hva innebærer det for deg å delta?

Deltakelsen innebærer å delta på intervju, med en varighet på 30-45 minutter. Dette håper jeg er mulig å få til i fysisk forstand, hvor smittevern overholdes. Jeg reiser gjerne til din arbeidsplass for å gjøre det enklest mulig for deg å delta. Dersom det blir vanskelig å gjennomføre intervjuet med forsvarlig smittevern, er digitalt intervju en mulighet. Jeg kommer til å ta lydopptak fra intervjuet, med hensikt å unngå feilsitering. Dette vil oppbevares forsvarlig. Et refleksjonsspørsmål til egen forberedelse er: ”hvordan opplever du trygghet på å møte brukeres åndelige behov?”

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle dine personopplysninger vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

- Vi (studenten & veilederen) har tilgang til informasjonen, som er passordbeskyttet.
- Navnet ditt og kontaktopplysningene dine vil jeg erstatte med en kode og lagre adskilt fra øvrige data, og kryptere lydopptaket.
- Du vil være anonymiseres i oppgaveteksten.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Alle personidentifiserende opplysninger og intervjunotater som ikke er brukt i oppgavebesvarelsen slettes når oppgaven er godkjent, som er innen 25.juni 2021.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg, og å få utlevert en kopi av opplysningene,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- å få slettet personopplysninger om deg, og
- å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra *Universitetet i Stavanger* har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Universitetet i Stavanger ved Nina Thorbjørnsen. Epost: nina.thorbjornsen@uis.no Telefon: 51832907.
- Vårt personvernombud: Personvernombud v/UiS, personvernombud@uis.no.

Hvis du har spørsmål knyttet til NSD sin vurdering av prosjektet, kan du ta kontakt med:

- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS på epost (personvertjenester@nsd.no) eller på telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

(Forsker/veileder)

(student)

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet *Åndelige behov i sosialt arbeid*, og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i intervju

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet, innen 25.juni 2021.

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 2: Intervjuguide

Informasjon

- Introduksjon til prosjektet
- Bekreftelse av at informasjonen i informasjonsskrivet er forstått
- Informere om taushetsplikt og anonymisering
- Mulighet for å trekke seg fra intervjuet
- Underskrift av samtykkeerklæring
- Har intervjupersonen spørsmål?

Starte lydopptakeren

Introduksjonsspørsmål

- Hvor lenge har du jobbet innenfor denne sektoren?
- Hvordan ser en typisk arbeidsdag ut for deg?

Overgangsspørsmål

- Behov kan kategoriseres i fysiske, psykiske, sosiale, kulturelle og åndelige behov. Hva tenker du om disse behovene? Og hvordan ville du vektlagt de i din arbeidshverdag?

Spørsmål til refleksjon

- Hvilke tanker er de første du får når jeg sier “åndelige behov”?
- Opplever du at brukere kan uttrykke åndelige behov?
 - Kan du forklare hvordan oppleves det for deg at brukere kan ha åndelige behov?
- I hvilken grad opplever du at du har et språk for å snakke om åndelige behov og spørsmål i møte med brukere?
- Fortell om hvordan du opplever at du er trygg eller utrygg på egen kompetanse i møte med åndelige behov hos brukere.
 - Er det noe innenfor temaet du skulle ønske at du hadde mer kunnskap om eller savner at belyses i fagfeltet?

Avslutningsspørsmål

- Er det noe du vil legge til før vi avslutter? Eller noe jeg burde spurt om, som du tenker er viktig?

Stoppe lydopptakeren

Avslutning

- Spørre om hvordan intervjusituasjonen opplevdes.
- Takke for intervjuet.